

СА “Д. А. Ценов” - Свищов
Катедра “Финанси и кредит”

Даниел Генчев Данчев

**ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ НА
МСП В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ,
ФАКТОРИ, ТЕНДЕНЦИИ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационен труд за присъждане на образователна и научна степен
„доктор” по научна специалност:

05.02.05 „Финанси, кредит, парично обръщение и застраховка“ (финанси)

Научен ръководител:
Доц. д-р Валентин Милинов

Свищов
2023

Дисертационният труд се състои от 194 страници, от които: заглавна; съдържание – 2 страници; въведение – 4 страници; основен текст – 140 страници; библиография – 5 страници (74 източника); приложения – 39 страници. В структурно отношение разработката включва увод, изложение в три глави и заключение. В подкрепа на изложението са оформени 15 графики, 12 фигури и 12 таблици и 44 формули.

Дисертационният труд е обсъден и насочен за защита по реда на Закона за развитието на академичния състав от катедра „Финанси и кредит“ при Стопанска академия „Д. А. Ценов“ на заседание, проведено на 29.05.2023 г.

Откритото заседание на научното жури за защита на дисертационния труд ще се състои на 01.09.2023г. от 11 часа в Заседателна зала „Ректорат“ на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

Материалите по защитата са на разположение на интересуващите се в Отдел „Докторантура и академично развитие“ на Стопанска академия „Димитър А. Ценов“ – Свищов.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Актуалност на изследваната тема

Актуалността на изследването се свързва с анализ на новите проблеми и предизвикателства пред малкия и среден бизнес, в началото на 21 век и възможностите за стимулиране на тяхната инвестиционна активност за по-устойчив икономически растеж в условията на настъпваща рецесия. Авторът изследва допълнителни резерви на европейските и национални правителствени политики, насочени към стимулиране решенията за насърчаването на предприемачеството и реструктурирането на МСП, които са най-засегнатите от промени в условията за правене на бизнес. Тези мерки включват допълнителни данъчни и финансови стимули за създаване на заетост и инвестиционната активност при изпълнението на инвестиционни проекти за реструктуриране на бизнеса към иновативните технологии и цифровата икономика, с цел постигането на по-голяма жизненост и конкурентоспособността на международните пазари.

2. Обект и предмет на изследването

Обект на изследването е инвестиционната активност на малките и средните предприятия в България. **Предметът** на изследването са инструментите за насърчаване на интернационализацията, инвестиционната активност, реструктурирането на дейността и дигитализация на малките и средните предприятия в България като политика за осигуряване на икономически растеж и финансова устойчивост.

3. Изследователска теза, цел и задачи на дисертационния труд

В дисертационния труд авторът защитава **тезата**, че повишаването на инвестиционната активност и нивото на интернационализация на малките и средните предприятия в България изисква идентифициране, разработване и прилагане на достъпни национални и европейски политики, целящи динамизиране на икономическия растеж чрез ефективно финансово и данъчно стимулиране на малкия и среден бизнес.

Основната цел на дисертационното изследване е да се разкрие степента на въздействие на инвестиционната и международна активност на малките и средните предприятия върху българската икономика.

За постигането на поставената цел в изследването се определят и няколко **задачи**:

- Изясняване на мястото на МСП в икономиката на България и Европа;
- Проблеми и възможности за подпомагане на инвестиционната активност на МСП;

- Фактори и тенденции за развитието на инвестиционната активност на МСП в условията на настъпваща икономическа рецесия.

4. Методология на изследването

В дисертацията авторът използва класически научноизследователски методи като: индуктивния и дедуктивния метод, сравнителния метод, метода на анализа и синтеза, дескриптивния метод, метода на наблюдението, и други традиционни методи. Използваният графически и статистически инструментариум с приложени публични данни, представя един специализиран анализ на изследваната проблематика.

Данните в дисертацията са обработени и представени във вид на таблици, графики и диаграми с помощта на MS Office Excel.

5. Ограничения на изследването

Извън обхвата на изследването остават теми, свързани с инвестиционната възвръщаемост и риска, както и техните особености в условията на динамични промени на пазара и отражението им върху финансовото състояние на МСП от гледна точка на управлението на финансовия, оперативния, кредитния и валутния риск при вземането на инвестиционни решения.

6. Аprobация на дисертационния труд

Дисертационният труд е обсъден на заседание на катедра „Финанси и кредит” при Стопанска академия „Д. А. Ценов” – Свищов. По темата на дисертацията са публикувани две статии и три доклада в специализирани научни издания.

II. СТРУКТУРА И СЪДЪРЖАНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд е разработен при спазване на изискванията на Правилника за прилагане на Закона за развитие на академичния състав в Република България. Той се състои от увод, изложение в три глави, заключение, библиография и приложения. Изследването е разработено в обем от 194 стандартни страници, от които 140 страници са основен текст и 39 страници – приложения. В основния текст на изследването са представени 12 таблици, 15 графики, 12 фигури и 44 формули. В края на труда са представени 11 приложения. Библиографската справка съдържа 74

източника, вкл. 19 от научната школа на финансовата катедра, общо 27 на български език, 39 – на чужд език и 8 електронни източника.

В конкретен план дисертационният труд е структуриран по следния начин:

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА ПЪРВА

ХАРАКТЕРИСТИКА НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОПЕРАТИВНИЯ ФИНАНСОВ МЕНИДЖМЪНТ В УСЛОВИЯТА НА ДИНАМИЧНИ ПРОМЕНИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАЗАР

1. МСП И ИКОНОМИЧЕСКАТА УСТОЙЧИВОСТ НА БЪЛГАРИЯ В УСЛОВИЯТА НА ДИНАМИЧНИ ПАЗАРНИ ПРОМЕНИ

2. ПОСТИГАНЕ НА ФИНАНСОВА СТАБИЛНОСТ ПРИ МСП ЧРЕЗ ИЗПОЛЗВАНЕ НА ЕФЕКТИВНИ МЕТОДИ ЗА ОЦЕНКА И МОДЕЛИ ЗА УПРАВЛЕНИЕ НА МАТЕРИАЛНИТЕ ЗАПАСИ

3. ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВА ПРИ УПРАВЛЕНИЕ НА ЛИКВИДНОСТТА НА МСП В УСЛОВИЯ НА ТУРБУЛЕНТНОСТ

ГЛАВА ВТОРА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯТА НА МСП В БЪЛГАРИЯ

1. ЕВРОПЕЙСКИ И НАЦИОНАЛНИ ПОЛИТИКИ ЗА НАСЪРЧАВАНЕ ПРОЦЕСА НА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА МСП

2. ПОВИШАВАНЕ ИНВЕСТИЦИОННАТА АКТИВНОСТ НА ЕВРОПЕЙСКИТЕ ПАЗАРИ В ИНОВАТИВНИ ТЕХНОЛОГИИ

3. ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПРЕСТРУКТУРИРАНЕТО НА БЪЛГАРСКИТЕ МСП КЪМ МЕЖДУНАРОДНИТЕ ПАЗАРИ

ГЛАВА ТРЕТА

ТЕНДЕНЦИИ В НАЦИОНАЛНИТЕ И ЕВРОПЕЙСКИ СТРАТЕГИИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ИНВЕСТИЦИОННАТА АКТИВНОСТ НА МСП В БЪЛГАРИЯ

1. НАЦИОНАЛНА ПОЛИТИКИ В ПОДКРЕПА ЗА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА МАЛКИЯ И СРЕДЕН БИЗНЕС В БЪЛГАРИЯ

2. НАСЪРЧАВАНЕ НА ИНВЕСТИЦИОННАТА АКТИВНОСТ ПРИ УМЕРЕН ИНВЕСТИЦИОНЕН РИСК И ХАРМОНИЗИРАНЕ НА ЕВРОПЕЙСКОТО ДАНЪЧНО ОБЛАГАНЕ

3. ЕЛЕКТРОННОТО УПРАВЛЕНИЕ И ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ НА КОНКУРЕНТОСПОСОБНОСТТА НА МСП В БЪЛГАРИЯ

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

УВОД

В увода на дисертацията са очертани актуалността на темата, обектът и предметът на дисертационния труд, формулирана е научноизследователската теза и са поставени основната цел и задачите. Посочени са ограниченията на изследването.

ГЛАВА ПЪРВА

ХАРАКТЕРИСТИКА НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ И ПРЕДИЗВИКАТЕЛСТВАТА ПРЕД ОПЕРАТИВНИЯ ФИНАНСОВ МЕНИДЖМЪНТ В УСЛОВИЯТА НА ДИНАМИЧНИ ПРОМЕНИ НА ЕВРОПЕЙСКИЯ ПАЗАР

Подкрепата към българския бизнес за по-голяма инвестиционна активност на предприемачите и увеличаване дела на заетите в МСП през прехода към пазарна икономика среща различни препятствия. Динамичните промени на световните пазари в началото на 21 век, последиците от ограничителните мерки за борба с пандемията и войната в Украйна нарушиха ритъма на доставки на суровини и материали, повишиха инфлацията и увеличиха стремеж на МСП да бъдат близо както до източниците на производствените ресурси, така и до потребителите си. Това ги кара да организират производствения процес близо до ресурсите и да произвеждат и продават на международните пазари, където финансовата дейност изисква специфични техники и модели за финансово управление. Тези техники и модели следва да отразяват спецификата на международната дейност на фирмата и да са в тясна обвързка с техниките и моделите, използвани за финансово управление на национално равнище. (Пътев, П. Международен финансов мениджмънт. В.Търново, 2000г. стр. 5-7)

Успехът на МСП на международните пазари, в условия на икономическа турбулентност, ще зависи до голяма степен от начина, по който финансовия мениджмънт планира, организира и оптимизират всеки един от процесите по изпълнение на основната им дейност. Пред тях стоят шокови промени и предизвикателства от различно естество: финансиране на бизнеса, инвестиционна активност, ефективно управление на персонала, анализ на данните за продажбите и заетостта, надзор върху поддръжката и ремонта и др. Всички тези дейности са пряко или косвено свързани с оперативния финансов мениджмънт при управление на *материалните*

запаси, кредитните задължения и ликвидността защото всяко едно текущо решение, ще повлияе в средно- и дългосрочна перспектива върху финансовия резултат на фирмата. Това определя оптимизирането на всяко оперативно решение като важно условие за засилване на финансовата устойчивост и конкурентоспособност на МСП при излизането им на международните пазари, което е трудно, но стратегически важно решение.

Изследването и анализирането на структурата на разходите при МСП е важно с оглед извършването на прецизна оценка и преоценка на материалните запаси. В началото на 21 век сме свидетели на все по чести локални и глобални кризи, пандемия, войната в Украйна, които водят до динамични ценови промени и нарушени доставки на световните пазари, където изграждането на *ефективни системи на материалните запасите*, ще осигури оптималната производствената политика за поддържането на суровини и материали в запас за да няма прекъсване на производствения процес и запазване на възможността за МСП за продажбата на материални запаси на цена по-висока от общите разходи, което е съществен източник на доход. В съвременната теорията съществуват два основни типа системи на запасите: (Милинов, Василева, & Павлов, 2010, стр. 17)

- *Модел на фиксираните количества на поръчката*, известен като модел на Уилсън.
- *Модел на фиксирания времеви период*, известен като периодична система.

Процесът на оценяване на активите е важен елемент от политиката на оперативния финансов мениджмънт. Оценяването и управлението на материалните запаси изисква от мениджмънта на МСП да разполагат с необходимата за това информация. Тази информация следва да бъде получавана по счетоводен път при спазване на принципните положения, регламентирани в приложимите счетоводни стандарти, свързани с оценката на материалните активи.

Със стимулирането на инвестициите в иновативни технологии и постигането на по-високо ниво на информираност – ефективното прилагане на различните модели за управление на запасите, ще е възможно по-оптимално, което ще повлияе позитивно върху крайните финансови показатели на МСП.

В съвременната научна финансова литература „управлението на ликвидните активи при МСП се определя като най-съществена част оперативния финансов мениджмънт. Това определя посоката на научните

изследването към връзката между състоянието на ликвидните активи и финансовата устойчивост на фирмите“. (Милинов, Василева, & Павлов, 2010, стр. 250)

Ефективното управление на ликвидните активи на МСП поставя редица проблеми и предизвикателства пред финансовия мениджмънт при условията на динамични промени в икономиката. За състоянието на бизнес климата и икономическата активност може да се съди по данните от НСИ и Агенцията по вписване за подадените заявления за регистрация и започване на бизнес и заявления за вписване на обстоятелства, относно прекратяване и ликвидация. Такава динамика се забелязва в България още след 2018 г., когато броят на регистрираните МСП постоянно намалява. На базата на въведените ограничителни мерки за борба с COVID-19 през 2020 г. - икономическата активност спада още като при вписванията се отчита спад от близо 18% до 38 548. По данни на Агенцията по вписване за 2020 г. са подадени 3 626 заявления относно прекратяване и ликвидация или с почти 20% по-малко от предходната 2019 година.(Виж Графика 1.)

*Данни за Q1-Q3 2021 г.

Източник: Агенция по вписванията

Графика 1. Регистрирани търговци и подадени заявления относно прекратяване и ликвидация(брой, 2015-2021 г.)

На базата на поддържаните от Евростат индекси - *подадени заявления за регистрация и за банкрут* се забелязва определена сезонна цикличност и в двата индекса. Следствие на ограничителните мерки за борба с пандемията през 2020 г. индексът *подадени заявления за регистрация* регистрира спад

от близо 38% спрямо 2019 г. През 2021 г., въпреки задаващата се икономическа рецесия. Същия индекс се връща към нивата от 2019 г. - въпреки регистрираните фалити (+17,5%), през второто тримесечие на 2021 г. (Виж Графика 2).

Източник: Евростат

Графика 2. Индекси на регистрирани юридически лица и подадени заявления относно прекратяване и ликвидация (тримесечни данни, 2018-2021 г.)

Относителната финансова стабилност при оцелелите през периода 2018-2021 г. МСП зависи както от компетенциите на оперативния финансов мениджмънт, който е важна част от ръководството на бизнеса, занимаващ се с управление на материалните запаси, ликвидните активи и финансовата обезпеченост на предприятието - така също и от външните фактори като пандемия и ограничителните мерки за борба с вируса, бизнес климата – изграден от нормативната рамка и бюрократичната тежест и настъпващата икономическа рецесия. Важен фактор за оцеляването на МСП се оказва натрупаният в годините опитът и традиции в бизнеса.

Според Лий управлението на ликвидните активи „включва администрирането на ликвидните активи и пасиви, набирането на средства за финансиране на дейността на фирмата” (Lee, 2001, стр. 80-82).

Друга популярна концепцията на Тиген за управление на ликвидните активи включва (Teigen, 2001, pp. 23-24):

- разработването и провеждането на политика по управлението на паричните наличности и инвестициите,
- контрола и мониторинга на ликвидните активи и пасиви.

Според анализа на тази концепция при управлението на ликвидните активи в МСП може да се поставя в тясна връзка с :

- банките при управлението на банковите сметки,
- брокерите на ценни книжа при управлението на инвестициите,
- организиране на информационна система за управление на ликвидните активи.

Тук е необходимо да припомним дефинирането на ликвидността (*liquidity*) на фирмата като финансово-счетоводен и правен термин определя способността на даден ликвиден актив да бъде максимално бързо превърнат в парични средства при минимум загуби. Това определя непосредствената връзка между ликвидността¹ с ликвидността на активите².

Управлението на ликвидността на активите е важно предизвикателство за бизнеса на МСП, който се свързва с процес на инвестиране в ликвидни активи, които да могат по най-бързият начин да се превърнат в парични средства, за да се посрещне тяхната необходимост от ликвидност. Това подsigуряване с налични средства, в условията на икономическа турбулентност е важна част от управлението на риска за малкия и среден бизнес и може да осигури финансова стабилност при все по-честите глобални и локални кризи

От посоченото по горе изследване можем да направим извода, че за оперативният финансов мениджмънт при МСП важно значение за финансовата стабилност на фирмата, ще има управлението на ликвидността. Комплексното характеризирание на ликвидността в количествено и качествено отношение е възможно чрез използване на система от показатели. Някои от тях пряко характеризират ликвидността на МСП и носят информация за нейното съдържание като финансова категория, други дават възможност за оценка на обуславящите я фактори, но само в система и взаимовръзка те могат пълно да характеризират нейното значение за финансовото състояние на фирмата.

В икономическата литература най-често се използват две групи показатели за характеризирание и оценка на ликвидността – *статични и динамични показатели*. Статичните показатели за ликвидността оценяват състоянието на фирмата към определен момент, т.е. компонентите, които я обуславят, са фиксирани към определена дата. Динамичните показатели за

¹Ликвидността изразява самата способност на МСП да погасяват своевременно своите задължения, които са възникнали в миналото, и да осъществява текущи плащания.

² Ликвидността на активите представят способността им да се превръщат в пари за погасяване на задължения и за осъществяване на текущи плащания.

ликвидността характеризират състоянието на фирмата за продължителен период от време и отчитат влиянието на ритъма на производството, реализацията и плащанията на дълговете.

Ефективното управление на ликвидните активи в МСП дава възможност за по-глобално изследване на тяхното състояние, а анализът на съотношението между ликвидни активи и краткорочни пасиви – да установяваме потребностите от оборотен капитал.

Ричардс и Лауглин развиват теорията за цикъла на ликвидните активи като поставят акцента на нетния времеви период между реалното изплащане на разходите по покупката на материали и реалното получаване на пари от продажбата на продукцията. Те включват в анализа на ликвидността и обръщаемостта на краткосрочните задължения, което ще даде възможност за по-точно установяване на необходимия размер и време за осигуряване на ликвидността на фирмата.³

Друга важно оперативна цел, която стои пред финансовия мениджмънт на МСП е свързана с финансирането и вземането на оптимални кредитните решения за да може предприятието винаги да разполага с налични капитали, за посрещане на текущите си задължения с цел поддържане на ликвидност и да търси най-печелившото разпределение на капиталите в границите на бизнеса за да оптимизира : възвръщаемостта на инвестициите в активи и чистата печалба. Следователно пред оперативния финансов мениджмънт на МСП стои предизвикателството да оптимизира управленските си решения за да постигне баланса между възможността за по-големи печалби, посредством използването на дългово финансиране и вероятността, в условията на динамични промени на пазара и колебаещи се приходи да се реализира риска за неспособност да бъдат покрити задълженията по този вид финансиране. Постигането на този баланс, ще подпомогне за постигането на основната фирмената цел – „ликвидност”!

В глобалната икономика и глобалния валутно-кредитен пазар всяка една фирма и всяка една кредитна институция могат да са субект на международна кредитна сделка. Според проф. Радков международните кредити могат да бъдат класифицирани по множество критерии : „ според кредитора, според предназначението на търговските кредити и финансови кредити, според обекта на кредитиране, според срока на кредитната сделка и според обезпечението“. (Захариев, А. & Радков, Р., Международни

³ Вж. по-подробно: Richards, V. D., L. J. Laughlin, A Cash Conversion Cycle Approach to Liquidity Analysis, Financial Management, No. 1, Spring 1980, 32-38.

финанси. 2016, стр. 238-239). Това поставя високи изисквания, предизвикателства и компетенции пред оперативния финансов мениджмънт при оптимизирането на краткосрочното кредитиране в условията на интернационализация на бизнеса.

В България все още стои за разрешаване основния въпросът за реално облекчаването на условията за финансиране на МСП по различни международни и национални програми и проекти, което чувствително ще облекчи и подобри работата на мениджмънта на фирмата, качеството на готовата продукция, конкурентоспособността, обема на продажбите и фирмената възвръщаемост на инвестициите в активи. Изграждането на ефективна правителствена политика за стимули чрез преференциално финансиране и инвестиции в иновативни технологии, ще увеличи продажбите при постигане на конкурентни продажни цена и по-голям обем на продадените стоки и услуги защото разходът за финансиране е важен фактор за изграждане на ефективна ценова стратегия.

ГЛАВА ВТОРА

ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯТА НА МСП В БЪЛГАРИЯ

Очакванията при членството на България в европейския съюз са свързани най-вече с осигуряването на големи предимства за икономиката и позитивни промени в приоритетите на държавните институции, сред които са поставени и решаването на проблемите на малките и средни предприятия (МСП) защото те много рядко извършват стопанска дейност в рамките на ЕС и функционират предимно на национално равнище, но се наблюдават ясни тенденции на готовност за интернационализация на бизнеса като мярка за по-бързо справяне с кризата.

По данни на НСИ за 2019 г., - МСП съставляват висок относителен дял от 99.7% от общия брой на нефинансовите предприятия, които осигуряват висока трудова заетост и произвеждат 65,3% от общата добавена стойност в икономиката. (<https://nsi.bg>, н.д.) Интерес представлява и динамиката в разпределението на относителната тежест на заетите в микро, малките и средни предприятия в различните отрасли на икономиката, където най-голяма е трудовата заетост в сектора „Търговия; ремонт на автомобили и мотоциклети“ (26,8%), следва „Преработваща промишленост“ (20,5%). „Строителство“ с 8,4%, „Хотелиерство и ресторантьорство“ с 6,6%. През последните пет години преди пандемията

(2015-2019г.) се наблюдава съществена промяна в структурата на заетите в различните отрасли. (<https://nsi.bg>, н.д.).

Динамичното развитие при активна инвестиционна дейност и финансова устойчивост на МСП са определящи за стабилността на българската икономика. По отчетни данни на НСИ към 2018/19 г. за нефинансовия сектор са: 27,6 хиляди малки и средни предприятия (с над 10 служители), микропредприятията (с до 10 служители) - 317,8 хиляди, а броят на заетите лица в МСП е 1,5 милиона. (<https://nsi.bg>, н.д.) Общия брой на персонала през 2019 г. - 92,9% от всички МСП попадат в категорията на микро предприятия (със среден списъчен брой на персонала, по-малък от 10 души). Малките предприятия (с брой заети по-малък от 50 души) представляват 6%, а средните (със среден списъчен брой на персонала под 250 човека) – 1,1%. За сравнение през 2018 г. в ЕС-27 микро предприятия съставляват 93,2%, малките – 5,9%, а средните 0,9% от всички МСП. По относителен дял на микро, малки и средни предприятия в България и по брой заети през 2020 г. се запазва тенденция, която е близо до средните за ЕС-27. Микро предприятия съставляват 93,2%, малките 5,7%, а средните 1,1%. (<https://nsi.bg>, н.д.)

Данните от графиката показват, че след кризата от 2008/09 до 2019 г. имаме трайно увеличаване на броя на малките и най-вече микро предприятия, благодарение на благоприятни условия за стартиране на бизнес, финансово стимулиране, повишаване на инвестиционната активност за постигане на бърз икономически растеж и увеличаване на трудовата заетост. За изследвания десет годишен период преди пандемията малкия и среден бизнес регистрират по-висок ръст на добавената стойност от този на големите компании с над 10% годишно затова се смята, че МСП са двигателя за бърз икономически растеж след икономическа рецесия.

Бързото възстановяване на МСП, ще зависи до голяма степен от навременното и справедливото разпределение на помощите от бюджета и различни програми и проекти на Европейския съюз. Общите принципи и критерии за определяне на безвъзмездната финансова подкрепа може да стане при оценяването на реалните щети, които пандемията е предизвикала в бизнеса на малките и средни предприятия. Прилагането на механизъм за оценка с използването на различни критерии трябва да отчита и критерия „Наличие на пряка връзка между пандемията COVID-19 и спада в оборота на предприятието-кандидат“, както и традиционните съвременни методи за оценка на фирмената дейност на бизнеса.

В България има големи резерви за подобряване на ефектите от националната политика за борба с последиците от пандемията чрез облекчения достъп до преференциално финансиране от Българската банка за развитие (ББР), в подкрепа на МСП и икономическия растеж. Устройството и дейността на ББР са уредени със специален закон (Закон за Българската банка за развитие), приет през 2008 г. Нейните основна цел и задачи нормативно са определени „за активното подпомагане бизнеса на малките и средни предприятия у нас“. През изследвания период обаче държавата използва финансовата подкрепа на ББР и европейската финансова помощ със силно променлив успех и тя не се разпределя оптимално за да достига до всички сектори на икономиката.

Изследване на динамиката на кредитния пазар в страната за периода 2010-2020 г. показва, че въпреки тенденцията към намаляване на лихвените нива по корпоративните кредити се отчита относително слабо облекчаване на условията от кредитните институции по отношение на кредитирането на МСП. Необходимо е да бъде отбелязано, че в сравнение с промените на кредитния пазар в Еврозоната, където се забелязва противоположна на българската кредитна динамика тенденция на нарастване на корпоративните кредити у нас се запазва негативната тенденция на по-голямо търсене на кредити от домакинствата. Търсенето на кредити от домакинствата чувствително изпреварва търсенето на кредити от нефинансовите предприятия, за които се запазват относително по-високи лихвени равнища, особено при корпоративните кредити със срок до пет години. Тази относителна разлика в лихвените проценти и кредитната динамика към бизнеса в Еврозоната и България е допълнително основание за компенсиране с достъпно финансиране от ББР, изискващо промяна в държавната политика за създаване на по-благоприятен бизнес климат и динамизиране на инвестиционната дейност на МСП у нас в условията на настъпваща икономическа рецесия.

Съчетаването на активната финансова подкрепа на ЕС към МСП в България с преференциално финансиране и насърчаване на инвестиционната активност при умерен инвестиционен риск чрез дейността на ББР, ще повиши икономическите ползи по пътя към ускорен икономически растеж. Това е възможна и бърза промяна, защото ББР е 100% държавна собственост, има нормативно определен широк спектър от дейности за стимулиране на икономическия и технологичен потенциал на МСП чрез преференциално, достъпно средносрочно и дългосрочно

финансиране на дейността и най-вече по отношение на предекспортното и експортно кредитиране.

Много често се забелязват сериозни отклонения от приоритетите на тази национална институция като финансиране на бизнеси, различни от дейността на МСП, което се дължи най-вече на пряко политическо влияние от страна на принципала – Министерството на икономиката при назначаването на ръководните органи на ББР⁴. Това стои в основата на слабата ефективност и колебливите финансови резултати на банката, въпреки че за периода 2010-2020 г. активите на ББР нарастват три пъти. (Виж графика 3)

Източник : БНБ

Графика 3. Динамиката на печалбата на ББР в сравнение с печалбата на банковата система.⁵

Данните показват, че има голямо текучество в състава на управителните и органи, защото един от най-важните критерии за назначение е тяхната политическа лоялност, което също се отразява

⁴ През 2015г. с решение на Министерски съвет, по линия на „Национална програма за енергийна ефективност на многофамилни жилищни сгради“, на ББР е възложено финансиране в рамките на 2 млрд. лв. През 2020 г. е увеличен капиталът на ББР, с цел: „създаване гаранционни програми за подкрепа на физически и юридически лица, пострадали от COVID-19, както и за закупуване от ББР на акции на Първа инвестиционна банка“ и т.н.

⁵ Печалбата на ББР за периода 2010-2020г. е силно колеблива, особено през 2020г. въпреки, че активите ѝ нарастват почти три пъти. Спадът на печалбите се наблюдава, както в ББР, така и в банковата система като цяло. ББР декларира нетна загуба от 105 млн.лв. (записани изцяло като провизии или обратно възстановяване на провизии) като следствие от наложеното от собственика задължение за поемане на гаранции към търговските банки, които финансират пострадалите от COVID-кризата български лица и фирми.

негативно върху ефектите от дейността, с необяснима динамика на нарастването на административните разходи, при скромните финансови резултати на банката. (Виж графика 4)

Източник : БНБ

Графика 4. Динамиката на административните разходи

Анализът на данни от отчетите на ББР (Българска банка за развитие, н.д.) за изследвания период преди и по време на пандемията показва, че реализираните разходи за персонала през 2014 г. са 8,5 млн. лв., а през 2019 г. – 16,3 млн. лв., което е двойно увеличение за този период, а средногодишното увеличение е от 14%. За 2020 г., в съответствие с националната програма, ББР гарантира отпускането на заеми до 1 млн. лв. за подпомагане на МСП, които реализираха големи загуби заради предприетите ограничителни мерки, свързани с пандемията. Банката работи с няколко търговски банки, като банки-партньори, при облекчени условия и гратисен период до 3 години. Тези кредитни институции са: Алианц Банк, Банка ДСК, Българо-американска кредитна банка, Инвестбанк, Първа инвестиционна банка, Пощенска банка, Търговска банка Д и УниКредит Булбанк. През месец ноември 2020 г. пред ББР са представени за одобрение от няколко търговските банки кредити по две гаранционни програми в размер над 213 млн. лв., като са потвърдени за гарантиране едва 120 млн. лв. в подкрепа на бизнеса на 929 фирми, предимно от най-засегнатите сектори на икономиката (търговия, туризъм, производство, транспорт и др.).

Спецификата и по-големите възможности за подпомагане на МСП от ББР се допълва от факта, че банката е свързана със спогодби за

междудържавни финансово-икономически взаимоотношения и взаимопомощ. За периода 2009 – 2019 г. общо 14 специализирани държавни и международни банки за развитие са отпуснали кредитни линии на ББР, като най-голямата подкрепа е получена от две банки: Германската KfW – Kreditanstalt für Wiederaufbau и Китайската банка за развитие. През 2017 г. ББР получава от германската банка подкрепа от 196 млн. лв., а подкрепата през 2019 г. от китайската банка за развитие достига 741 млн. лв. (Виж Графика 5).

Източник: годишните отчети на ББР

Графика 5. Динамиката на привлечените от ББР средства от междудържавни институции

Тук можем да добавим, че към края на юли 2022 г., по данни на БНБ, депозитите в банковата система (депозити на нефинансови предприятия, на домакинства, на сектор държавно управление, на кредитни институции и на други финансови предприятия) достигат до 124.7 млрд. лв⁶. и да представим нашата теза за възможно по-активно преференциално финансиране от страна на ББР, в сътрудничество с останалите кредитни институции към МСП, в подкрепа на тезата на Алън Грийнспан, че ефективната финансова система е тази, която насочва спестяванията към финансиране на онези капиталови инвестиции, които ще произведат най-ефективно, най-високо ценените от потребителите стоки и услуги. По тази причина САЩ спестява твърде малко - националната норма на спестяване са нищожните 13,7% от БВП, което превръща, към настоящия момент, САЩ в развитата страна,

⁶ www.bnb.bg

която спестява най-малко, но оползотворява оскъдните спестявания по много ефикасен начин като натрупва основен капитал, пораждащ най-висок темп на нарастване на производителността сред страните от Г-7 в началото на 21 век. (Грийнспан, А., Епоха на турбулентност. София, 2008, стр.428-429)

Можем да направим няколко *извода*, свързани с ефектите при оптимизиране на инвестиционната активност на МСП през призмата на преференциалното финансиране от ББР :

- Необходима е по-активна политическа подкрепа чрез ББР за промяна в бизнес климата, което ще стимулира инвестиционната дейност на МСП в условията на настъпваща икономическа рецесия, предизвикана от мерките за борба с пандемията и войната в Украйна.

- Търсенето на възможния оптимален баланс между умерения инвестиционен риск и очакваната доходност при финансовото стимулиране на инвестиционната дейност на икономическите агенти през ББР може да добави нови детайли при изследването на тяхната същност в условията на динамични пазарни промени.

- Оптимизирането на дейността на ББР по посока към по-достъпно финансиране на експортната дейност на МСП, които са гръбнакът на българската икономика, ще подпомогне чувствително политиката на правителството към ускорен икономически растеж и по-бързо излизане от кризата.

В условията на настъпваща икономическа рецесия след пандемията и войната в Украйна, ББР и другите кредитни институции могат да използват по интензивно като важен фактор при завишени критерии за ефективна финансова подкрепа за увеличаване на международната инвестиционна активност на бизнеса, установени при различните методи за бизнес оценяването на активите на МСП, които губят стойност в условия на локални и глобални кризи и са особено важни при анализа на икономическата печалба и оценяването на паричната възвръщаемост на инвестирания от фирмата капитал. (Ганчев & др., Бизнес оценяване, 2018, стр. 174)

Можем да направим извода, че има големи резерви в националната политика към българските МСП за увеличаване обема на гаранции по преференциални кредити, чрез кредитните институции и най-вече през Българската банка за развитие (ББР) по посока на подобряване на средата за предприемачество и административния капацитет на човешките ресурси.

Използването на различни показатели за бизнес наблюдения са с голям потенциал за проследяване и прогнозиране на бизнес циклите и в системата от изпреварващите показатели на ОИСР съставляват около 40%. Този процент е 100% за съставния изпреварващ показател на Европейската комисия, който е средна претеглена на пет показателя на доверие - в промишлеността, строителството, търговия на дребно, сектора на услугите и показателя на доверие на потребителите от наблюдението на потребителите. Тези показатели значително улеснява изследването на бизнес тенденциите, изследването и прогнозирането на бизнес циклите.

НСИ започна публикуването от началото на 21 век на *общ съставен показател на бизнес климата* за България, който е средна претеглена на четири отраслови показателя - в промишлеността, строителството, търговията на дребно и сектора на услугите⁷. (Виж Графика 6)

Източник: НСИ

Графика 6. Бизнес климат - общо

Дигитализацията и иновативните технологии, ще имат решаващо значение за бързото възстановяване на МСП в условията на лош бизнес климат. Европейската политика към която се присъединява и България за подобряване на бизнес климата и по-бързото адаптиране на бизнеса към процеса на дигитализация и внедряване на ИТ кадри, ще помогне за

⁷ Всеки от тези четири отраслови показателя на бизнес климата представлява средна геометрична (по формулата на Ifo-институт в Германия) от баланса на мненията за настоящата бизнес ситуация в предприятията през следващите шест месеца.

преструктурирането на малкия и среден бизнес и постигане на по-бърз икономически растеж за излизането от кризата.

В подкрепа на тази европейска политика, българското правителство предприе няколко важни стъпки чрез Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия (ИАНМСП), която представи единадесет конкурсни сесии през Националния иновационен фонд за безвъзмездно финансиране на 500 проекта с над 95 милиона лева в сферата на четирите приоритетни оси на Фонда: информационните и комуникационните технологии, биотехнологиите, творческата и развлекателната индустрия и други. Последната дванадесета сесия – в края на 2021 г. има за цел да подкрепи МСП в България с бюджет от над 5 млн. лв., като подкрепата е по схемата „Подпомагане на научноизследователската и развойна дейност на предприятията и организациите за научни изследвания и разпространение на знания”.⁸

Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия и Българската академия на науките организираха през 2021 година и онлайн бизнес събития - „Наука за бизнес“, за презентиране на съвместни проекти с МСП, които имат успехи на националния и европейския пазар, благодарение на използваните научно-приложните продукти и технологии на изследователи от БАН.⁹

Министерският съвет предприема решителна стъпка в синхрон с политиката на ЕК като приема Постановление за изменение на Постановление № 38 на Министерския съвет от 29 март 2022 г. за създаване на Съвет за електронно управление при Министерския съвет и за създаване на *Съвет по цифровото десетилетие*, с председател - министърът на електронното управление, който провежда държавната политика в областта на информационното общество и информационните технологии във взаимодействие с другите органи на изпълнителната власт. Европейската политическа програма „Цифрово десетилетие“ е основополагащ европейски документ в областта на цифровата трансформация, очертаващ визията, целите, мерките и механизмите за постигане на цифров суверенитет, зачитане на основните граждански права и принципи на

⁸ Правилата за управление на средствата на Национален иновационен фонд (ПУСНИФ), както и пълна информация относно необходимите за кандидатстване документи и протичане на процедурата по кандидатстване ще откриете тук: <https://www.sme.government.bg/?p=54753>.

⁹ Основна цел на „Наука за бизнес“ е създаването на устойчива институционална среда за сътрудничество и взаимодействие между българската наука и МСП като събере на едно място във виртуалното пространство представители на институтите, лабораториите, Единния център за иновации на БАН и представители на бизнеса.

правовата държава, достъпност на услугите, равенството и подобряването на бизнес климата и качеството на живот в Европа.

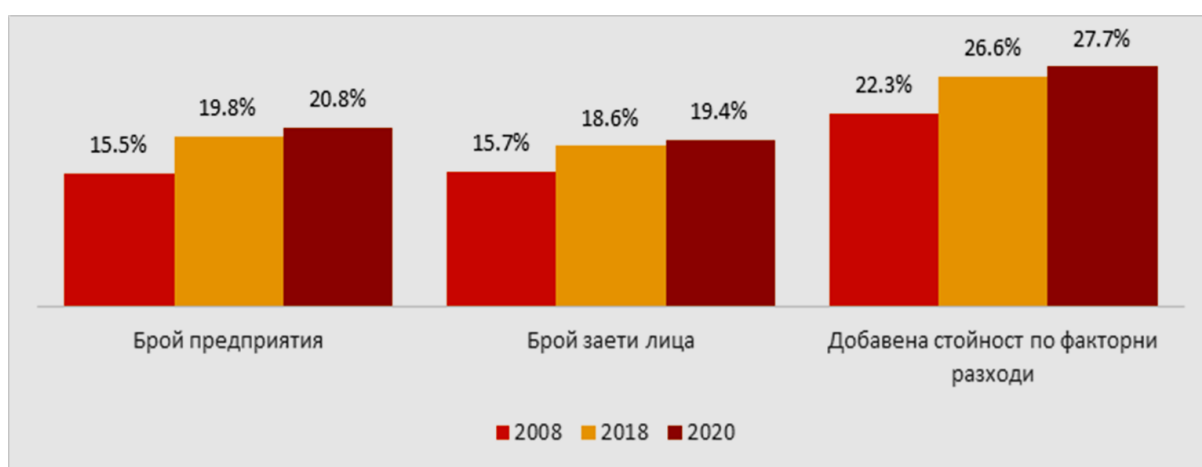
Чрез SWOT анализ може да се очертаят някои от положителните и отрицателни ефекти от прилаганата правителствена политика за подобряване на бизнес климата чрез реализиране на европейски и национални проекти в сектора на МСП в България.¹⁰

SWOT анализ на положителните и отрицателните страни в сектора на МСП в България за периода 2016-2020г.

Силни страни	Слаби страни
Много висок относителен дял и в България на МСП като процент от всички предприятия - 99,8% , които осигуряват 75,7% от общата заетост преди пандемията от 2020г. и войната в Украйна.	За същият период в България се наблюдава силен дисбаланс в регионалното разпределение на МСП като в Северна България техния брой е много по малък от този в Южна България и тази тенденцията на в развитието на МСП се задълбочава.
През изследвания период – имаме ръст при добавената стойност на микропредприятията - (110,2%) и повишаване на ръста при създадената добавената стойност от всички МСП, като относителен дял - 65,3% от общата добавена стойност в икономиката в България	Сътрудничеството на малките, средни и особено микропредприятия с българските университети, БАН и научноизследователски звена е незадоволително.
За периода 2016-2020г.са отчетени ръст в приходите от дейността на МСП като през 2018г. те достигат до 205,3 млрд. лв. или 69,7% - относителен дял от общите приходи на българските предприятия.	Едва 4,1% от МСП през изследвания период са имали облекчен достъп до финансиране по европейски и национални програми, което обяснява и слабия интерес към тях.
Засилва се интереса на МСП в областта на чистите технологии които, ще развият бизнес в сферата на кръговата икономика.	МСП нямат достатъчно подкрепа за повишаване на компетенциите и капацитета на ръководните кадри в процеса на проучване на европейските пазари за увеличаване на възможностите за износ.
Увеличават се възможностите за финансова подкрепа на МСП от страна на бюджета и български кредитни институции.	Подкрепата на правителството към малкия и среден бизнес, чрез преференциално финансиране от кредитните институции и Българската банка за развитие (ББР) не достигне до всички засегнати от въведените мерки за борба с пандемията и войната в Украйна.

¹⁰ Анализът използва данни от НСИ и Техническия доклад – част от проект „Национална стратегия за малките и средните предприятия за периода 2021-2027 г. в България“.

Направеният SWOT анализът показва, че съществува добра основа за преодоляване на секторния дисбаланс в икономическото развитие на регионите у нас при използването на съществуващи резерви за преференциална финансова подкрепа от страна на бюджета, кредитните институции, Българската банка за развитие (ББР) и новите възможности за реструктуриране на малките, средни и микропредприятия към европейските пазари, инвестиции във високотехнологични производства и интензивно използване на иновации, чрез повишаване на административния капацитет. (Виж Фигура 2.)¹¹

Фигура 1. МСП в сферата на високотехнологичните производства и услугите (%)

Подкрепата на българския малък, среден и микро бизнес, с преференциално финансиране от бюджета и чрез държавни гаранции към търговските банки у нас за инвестиции в нови технологии и производства за излизане на европейските пазари, ще осигурят устойчив икономически растеж, при използване на предимствата на кръгова икономика и цифрова трансформация, което ще подобри конкурентоспособността на нашите предприятия към водещите европейски компании.¹²

¹¹ Източник: Справочник за България за 2019 г. към Законодателния акт за малкия бизнес в Европа (SBA)

¹² В своето издание от 2021 г. Глобалният иновационен индекс (Global Innovation Index, World Intellectual Property Organization - WIPO) отрежда за България на 35-то място от 132 изследвани държави като сме на първо място в света по отношение на представяне над очакванията спрямо нивото си на икономическо развитие. Висока оценка имаме и по показателя „творчески резултати“ (търговски марки, стойност на брандовете, износ на креативни продукти, създаването на мобилни приложения и др.), както и по показателя „резултати от знания и технологии“ (патенти, модели, ръст на продуктивността на труда, нови бизнеси, разходи за софтуер, интелектуална собственост и т.н.)

През 2022 година Изпълнителната агенция за насърчаване на МСП (ИАНМСП) отчита раздадени 516 ваучера по пилотна за България "Ваучерна схема за предоставяне на услуги за информационни и комуникационни технологии (ИКТ услуги) на микро, малки и средни предприятия (МСП)" по процедурата - Подкрепа за растеж на малките и средни предприятия по Оперативна програма "Иновации и конкурентоспособност" 2014-2020. Раздадени са два вида ваучери - на стойност 5000 лв. за сайтове и приложения, и на стойност 20 000 лв. - за услуги като дигитален маркетинг, оптимизация на процеси, кибер и информационна сигурност. От тях 292 са микро предприятия, 147 са малки, а 77 - средни". Най-големият брой – 314 бр. на стойност 6,412 млн. лв. (при общ бюджет на програмата - 9 775 672,98 лв.) са използвани от МСП за логистична, управленска и производствена оптимизация. С 94 бр. ваучера, или 1,908 млн. лв., са подпомогнати МСП, за развитие на дигиталния маркетинг, с 90 бр. са изградени корпоративни сайтове или приложения – на стойност 469 000 лева. Други 18 бр. са получени от МСП за подкрепа на информационната и кибер защита - на стойност 372 000 лв. Разпределението на тази финансова подкрепа по райони е: в Югозападен - 234 ваучера; в Южен централен - 76; в Северен централен - 73; 67 - в Североизточен, 41 - в Северозападен; и 25 - в Югоизточен"¹³

Тази политика е нова крачка в правилната посока към подпомагане на ръководните екипи на МСП за запазване на стартър усещането по отношение на иновативните технологии, конкурентоспособност и енергийната ефективност на производства за повишаване на качеството на представените стоки и услуги към потребителите.

От направеното изследване за перспективите в развитието на МСП към нови европейски пазари при ефективна подкрепа за инвестиции в иновативни технологии при повишен административен капацитет, можем да представим няколко извода:

Първо. Финансовата подкрепата от правителството и от Европейската комисия (като само приетата европейска помощ по Плана за възстановяване и устойчивост, която до 2026 г. е планирана да е в размер на 12.6 млрд. лв.), трябва да бъде оптимизирана и балансирана, чрез обективни критерии и методи за оценка на бизнеса, който е по-способен да се реструктурира към въвеждане на иновативни технологии, енергийна и ресурсна ефективност –

¹³ Данните са представени в доклада на заключителната пресконференция от ръководителя на проекта Васил Пеев - главен секретар на ИАНМСП

за по-добра конкурентоспособност и финансова устойчивост за да преодолеем в по-кратки срокове изоставането от европейските компании.

Второ. Националните стратегии за реформа в сектора на МСП, чрез стимулиране на инвестиции в иновативни технологии и излизане на международните пазари трябва включват и повишаване на административния капацитет за да се представят стоки и услуги с по-висока добавена стойност и постигане на по-висок икономически растеж.

Трето. Преодоляването на секторните и регионални различия в националната икономика трябва да се осъществява успоредно с развитието на кръговата икономика и насочването на малкия и среден бизнес към екологосъобразни технологии – за подобряване на екологичната инфраструктура в страната.

Важна част от предприетите мерки на правителството, с навлизането на иновативните технологии при малкия и среден бизнес и в отговор на нарастващата изобретателност на кибератаките в Европа – в края на 2021 година чрез Държавната агенция "Електронно управление" и Изпълнителна агенция за насърчване на малките и средни предприятия се предприема важно проучване на тема „Киберсигурност в сектора на МСП“ за да анализират и представят какво е точното състояние и нивото на киберзащита на българския бизнес за справяне с новите предизвикателства при опазване на секретни фирмени и лични бази данни.

Стимулирането на бизнеса на МСП в България и Европа през последните десет години започна с създаване на благоприятни условия за сближаване на връзките между чуждестранните фирми на европейския пазари, което включва и увеличаването финансовите стимули при износ на капитал и готова продукция на международните пазари и утвърждаване на трайно разширяване на зоните за експорт. Тази европейска политика беше подкрепена от дейността на Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средни предприятия¹⁴ (ИАНМСП) с реализирането на няколко важни проекта и програми, които имаха за цел да повишат значително техните финансови резерви и иновационен потенциал¹⁵ като най-важният проект за „Повишаване на иновационния капацитет на малките и средните предприятия (МСП)“ (SME Innovation Capacity Boost - SMEInnoBoost) се осъществява, съвместно с транснационалната програма „Балкани - Средиземно море 2014 - 2020“.

¹⁴ Изпълнителната агенция за насърчване на малките и средни предприятия извършва своята дейност на базата на приета нормативна уредба за по-ефективно подпомагане на МСП. Виж Приложение 6.

¹⁵ Виж.Приложение 4 и 5

Приети са няколко важни европейски мерки за финансово стимулиране на бизнеса. Те са насочени в няколко направления:¹⁶

- финансова подкрепа на засегнатите малки и средни предприятия за запазване на добра ликвидност;
- финансови мерки за овладяване на кризата в здравната и социална сфера;
- мерки за запазване на работни места и доходи на засегнатите от кризата работници и служители, заети в реалния сектор;
- помощи от европейски фондове за борба с Ковид-19.

Можем да направим извода, че това е най-краткия път към успеха за малкия и среден бизнес в България, който в началото на 21 век все още е зависим от своите вътрешни пазари и му трябва спешна експертна и финансова подкрепа в условията на турбулентност за да се възползват ефективно от възможностите на единния европейски пазар, където инвестиционните фондове на ЕС и най-вече Европейския фонд за регионално развитие, ще ги подкрепят активно.

ГЛАВА ТРЕТА

ТЕНДЕНЦИИ В НАЦИОНАЛНИТЕ И ЕВРОПЕЙСКИ СТРАТЕГИИ ЗА ПОДОБРЯВАНЕ ИНВЕСТИЦИОННАТА АКТИВНОСТ НА МСП В БЪЛГАРИЯ

Националната и европейската финансова подкрепа за стимулиране инвестиционната активност и интернационализирането на МСП в рамките на европейския пазар, ще спомогнат за постигане на по-висока конкурентоспособност, създаване на по-високи нива на добавена стойност и реален икономически растеж на брутния вътрешен продукт в страните от Европейския съюз (ЕС) при условия на нарастваща икономическа рецесия и висока инфлация. Това ще се окаже най-ефективния и балансиран подход за бързо излизане от кризата.

Делът на заетите лица в малкия и среден бизнес вече достига до 75,7% благодарение на благоприятния достъп до европейско финансиране. Кризата промени тази тенденция и постави неотложна необходимост от

¹⁶ Съобщенията на Комисията от 10 март 2020 г., озаглавени „Нова промишлена стратегия за Европа“ (COM(2020)0102) и „Стратегия за мястото на МСП в устойчива и цифрова Европа“ (COM(2020)0103), съдържат предложения за подпомагането, разрастването и разширяването на дейността на МСП. Парламентът реагира на въздействието на пандемията от коронавирус върху промишлените вериги на доставки и МСП, като през април 2020 г. прие резолюция относно координирани действия на ЕС в подкрепа на мерките за икономическо възстановяване. На 25 ноември 2020 г. членовете на ЕП приеха резолюция, в която призовават Европейската комисия да представи преразгледана промишлена стратегия.

интервенция за подобряване на уменията и иновациите и насърчаване предприемачеството в условията на изграждане на високо конкурентна пазарна среда. (<https://nsi.bg>, н.д.)

Анализът за тенденциите на развитие при МСП в България и в ЕС въз основа на информационния фиш за спазване на постановките, свързани с Законодателния акт за малкия бизнес в Европа (SBA) от 2019 г. показва, че секторът у нас изостава по много от ключовите показатели, които изследват средата за развитие на бизнеса. Единствената област, в която резултатите на страната са над средните за ЕС, е достъпът до финансиране, който продължава да се подобрява и след пандемията. Най-спешна нужда от подкрепа и инвестиции имаме в областите на технологиите, иновациите и насърчаването на предприемачеството.¹⁷

Според Националния индекс за контекста на предприемачеството (NECI) - България изостава чувствително по отношение на средата за предприемачество и растеж на предприятията в сравнение с водещите страни членки на ЕС. (<https://www.gemconsortium.org>, 2020)

Данните за МСП от НСИ за 2018 г. представят тяхното важно място в българската икономика като в нефинансовия сектор са 27,6 хиляди малки и средни предприятия (с над 10 служители), а броят на микропредприятията (с до 10 служители) е 317,8 хиляди. Броят на заетите лица в МСП е 1,5 милиона. За периода преди пандемията малкия и среден бизнес регистрират по-висок ръст на добавената стойност от този на големите компании - над 10% годишно. (<https://nsi.bg>, n.d.)

Освен възможностите на Проекта „Национална стратегия за малките и средните предприятия за периода 2021- 2027 г. в България“ МСП у нас могат да използват и едни от най-утвърдените и ефективни европейски практики. Такива са разработени в Нидерландия, започнати от нидерландския търговски съвет – DTB (публично-частен консултативен съвет към правителството) и се изпълняват от Агенцията за международен бизнес и сътрудничество, EVD. В Интернет страница на проекта е събрана максимално полезна и актуална информация за предлаганите различни продукти на частния финансов сектор в държавите от ЕС и финансовите институции, които представят специализирани финансови продукти, които могат да бъдат много полезни за трансграничното финансиране. (www.internationaalondernemen.nl/mkb-financiering)

¹⁷ Въз основа на показателите от информационния фиш на SBA.

За тази цел българското правителство чрез Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средни предприятия (ИАНМСП) възлага на Института за икономическа политика (ИИП) да изследва и анализира през 2021 година състоянието на малкия и среден бизнес и последиците за сектора от Ковид-19¹⁸

Проведеното от ИИП изследване допълва и надгражда нашето интернет анкетно проучване между представители на МСП, институции за подпомагане на тяхната дейност и потребители на готова продукция за установяване на състоянието, проблемите и предизвикателствата пред тяхната инвестиционна активност по пътя на тяхната интернационализацията.

Анкетното проучване е проведено с научна цел в периода месец април 2023 г. чрез разпращане на покана за участие към респондентите чрез електронна поща като при обработване на данните спазвахме професионалните стандарти за етика и опазване репутацията на анкетираните. Анкетна карта¹⁹ е разработена с инструментариума на Google Forms и е достъпна на адрес: <https://forms.gle/qpvHsWeG4sKCVM9L8>

Участие в анкетното проучване, са поканените от нас собственици, управители или служители в МСП от различни региони и отрасли на България, което ни дава увереност, да твърдим, че имаме една представителна, териториална извадка от различни сектори на икономиката в който участва малкия и среден бизнес.

За допълване на изследването и установяването на проблемите и предизвикателствата пред инвестиционната активност на МСП у нас направихме интернет анкетно проучване между собственици, управители и служители във фирми извършващи дейност в България като постави в анкетната карта широк набор от въпроси, насочени предимно към по-малките фирми, с традиции на пазара (69,5% от анкетираните представители са посочили, че работят над 5 години, а 50,4 % от тях вече са над 15 години на пазара), в които са заети до 9 работници и служители (това са 51,9% от отговорилите в анкетното проучване), които към 2021г. вече наброяват 383 592 фирми от общо 412 878 МСП у нас. (Виж Фигура 2)

¹⁸ Анкетното проучване е изготвено от Институт за икономическа политика по договор от № 0А-0-49/08.12.2020 г. с Изпълнителната агенция за насърчаване на малките и средните предприятия (ИАНМСП) в качеството ѝ на възложител. Предметът на договора е „Изследване и анализ на тема „Състояние на малкия и средния бизнес в България и последиците за сектора от COVID-19“. За нуждите на изследването и анализа са използвани най-актуалните статистически данни от Националния статистически институт и Евростат.

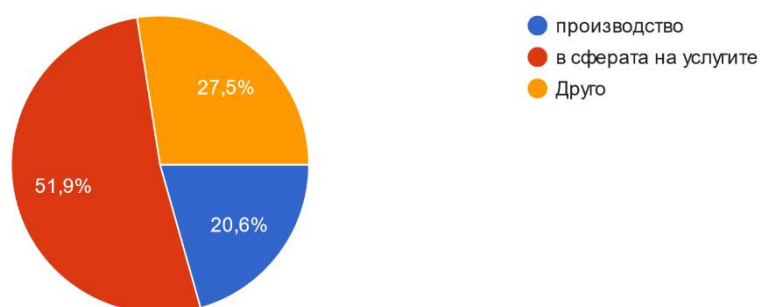
¹⁹ Използваната анкетна карта е представена в Приложение 1.

Фигура 2. Профил на изследваните малки и средни предприятия.

От изпратените 780 покани към собственици, управители и служители в МСП за участие в анкетата, са получени 135 отговора от представители на различни региони и дейност в областта на производството, услугите и други дейности, което ни дава самочувствието за добра представителност на анкетното допитване.²⁰ (Виж Фиг.3)

5. В кой сектор от икономиката се развива Вашия бизнес?
131 отговора

Фигура 3. Профил на дейностите на анкетираните фирми

Преобладаващата част от отговорилите представители на МСП са заети в сферата на услугите - 51,9% , в производството са - 20,6% , а в други направления са – 27,5%, а заети работници и служители в тях са до 50 човека – 68,7%.

След обработването и анализа на резултатите от анкетното проучване можем да представим няколко важни за изследването *извода* :

²⁰ Обработените резултати от анкетното проучване са представени в Приложение 2.

1. По-голяма част от анкетираниите представят проблемите и предизвикателствата пред инвестиционната активност на МСП в България, че са свързани с динамичните промени на международните пазари от началото на 21 век и ограничения достъп до подкрепа на Европейската комисия (ЕК) и българското правителство чрез бюджетно финансиране и преференциална подкрепа през ББР. (Виж фиг. 4)

15. Какви препоръки имате за облекчаване на проблемите, свързани с подпомагането на МСП?

133 отговора

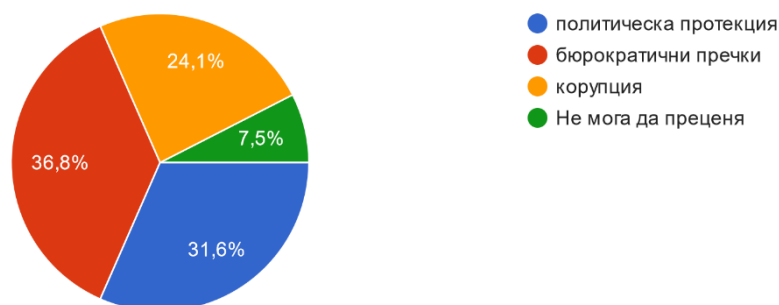

Фигура 4. Препоръки за облекчаване на достъпа до европейска и национална подкрепа

2. Друг важен проблем е възпрепятстването на достъпа на МСП до обществени поръчки като анкетираниите посочват за основна причина следните субективни фактори: политически протекции – 31,6%, корупция – 24,1% и бюрократични пречки – 36,8%. (Виж фиг.5)

11. Кой според Вас е най-значимият фактор, възпрепятстващ МСП към достъп до обществени поръчки ?

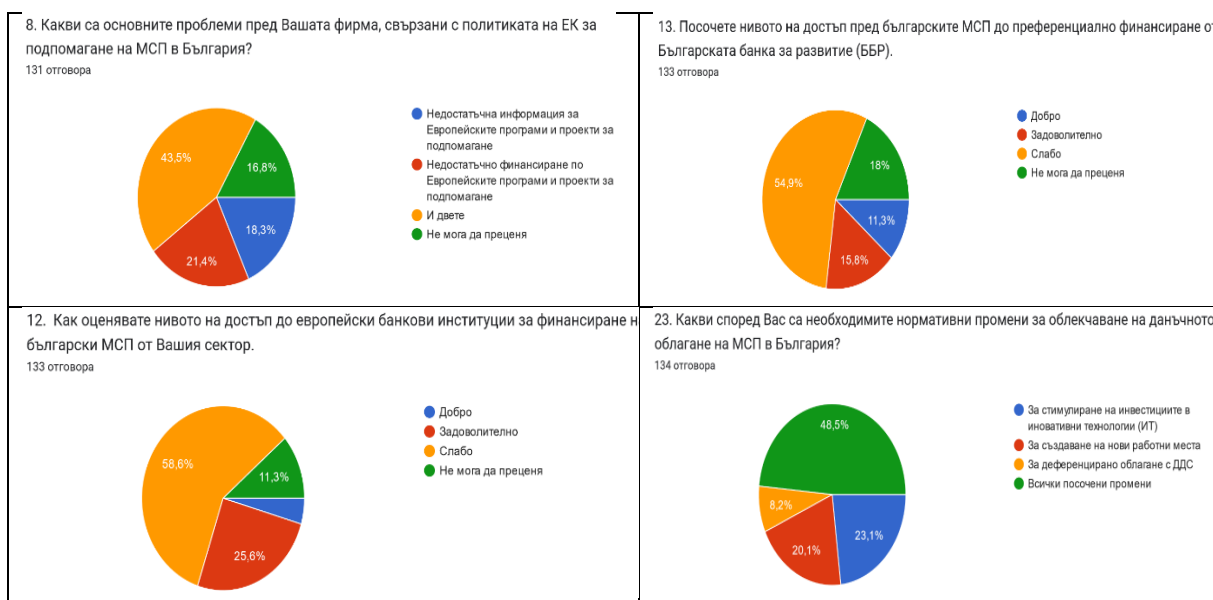
133 отговора

Фигура 5. Фактори, влияещи върху инвестиционната активност на МСП

3. Възможностите за излизане на МСП на външни пазари в анкетното допитване се определят най-често като: незадоволителни - ниското ниво на квалификация на работниците и служителите - 24% и труден достъп до преференциално финансиране и безвъзмездна финансова помощ – 50,8%.

4. Финансирането от различни български кредитни институции, включително Българската банка за развитие и достъпа до европейски и национални програми и проекти, както и наличието на свободни финансови средства от МСП са важен фактор за повишаването на инвестиционната им активност. Въпреки, че по-голяма част от МСП в България се определят като финансово стабилни, при отговор на въпроса за фактори, които биха повишили финансовата устойчивост и инвестиционната им активност, те посочват проблема с финансирането и необходимостта от облекчаване на достъпа до преференциално финансиране от: европейски програми и проекти – 39,7%, от ББР -59,4% и други кредитни институции – 58,6%, възможностите за повишаване на квалификацията на ръководните екипи – 40%, ползване на данъчни облекчения – 48,5% и безвъзмездна бюджетна финансова помощ – 30%. (Виж фиг. 6)

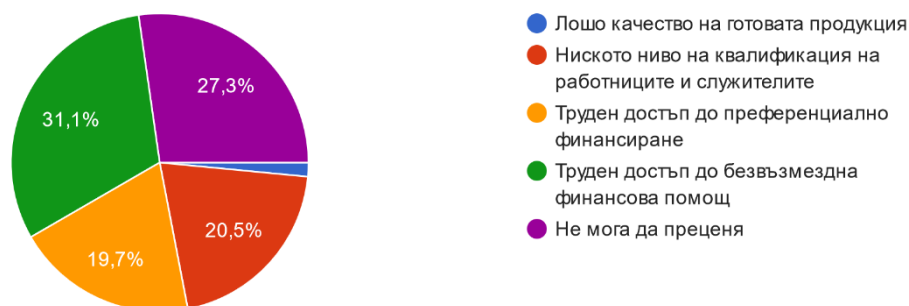

Фигура 6. Фактори за повишаване на финансовата устойчивост и инвестиционна активност на МСП.

5. Анкетното проучване потвърждава, както основните проблеми при оптимизиране структурата на източниците на финансиране на МСП за реализиране на инвестиционни проекти и интернационализация на бизнеса – 50,8%, така и проблемите, които допълнително възпрепятстват излизането на международните пазари като доминиращ фактор според анкетираните има и ниското ниво на квалификация на работниците и служителите - 20,5%. (Виж фиг.7)

16. Как оценявате факторите, които влияят на нивото на достъп на Вашата фирма до международните пазари?

132 отговора

Фигура 7. Фактори, определят нивото на достъп до международните пазари

Като обобщение на резултатите от анкетното проучване можем да потвърдим, че отношение на достъпа до преференциално финансиране и безвъзмездна финансова помощ, по-голяма част от анкетираните фирми посочват, че са имали по-скоро затруднение (50,8%), отколкото съществуване на облекчен достъп до финансов ресурси за стимулиране на инвестиционната активност. Това се дължи на ограничения достъп до европейски програми и проекти и финансовата подкрепа на правителството през бюджета и ББР у нас. Отговорите на анкетата потвърждават важността от решаването на тези основни проблеми и предизвикателства пред инвестиционната активност на МСП, свързани с облекчаване на достъпа до преференциално финансиране по европейски програми и проекти, активизиране на дейността на ББР, оптимизиране на регулаторната законодателна рамка и данъчните облекчения при инвестиции в иновативните технологии. Това включва и политиката на Европейската комисия за разширяване на помощта и достъпа на малкия и среден бизнес

до безвъзмездно финансиране и оптимизиране на нормативните разпоредби на ЕС за кредитните институции, създаването на ефективна и достъпна национална система за държавни гаранции за кредитиране, което да облекчава достъпа до международни пазари.

Необходимостта от интернационализацията на МСП в България показва, че това е един положителен процес, който води до бързо увеличаване на конкурентоспособността на равнище предприятия, което най-често се изразява в очакване на по-добри икономически резултати на национално и европейско равнище.

Очакваните резултати са:

1. излизането на международните пазари за постигане на по-висок растеж на оборота.

2. с увеличаването инвестиционната активност на международните пазари МСП, ще реализират по-висок растеж на заетост.

Достъпната европейска подкрепа в тази посока може да подпомогне за решаването на основни проблеми, които стоят пред МСП по пътя на интернационализацията. Те явно са свързани с достъпа до актуална информация за различни динамични промени на глобалния европейски пазар и възможната по-активна финансова подкрепа.

Като основен проблем пред интернационализацията на бизнеса се очертава непрозрачността и хаотичността при предлаганата информация за облекчаване на достъпа до финансиране чрез различни програми в рамките на Европейския съюз, които имат за цел да подпомагат МСП. Като важен фактор за подобряване на ефективността в тази посока може да се представи активизирането на сътрудничество с частния сектор, което включва конфедерации от банки (NVB) и МСП (MKBNl).

На база на представения анализ може за представим следните *изводи*:

1. Всички проучвания на данните за ефектите от активното подпомагане на МСП в началото на 21 век за излизане на международните пазари показват, че тяхната интернационализация ще доведе до увеличаване на оборота в определения целеви пазар и увеличаването на общия оборот на предприятието, което ще осигури запазването и нарастването на броя на работните места.

2. Европейската и националната финансова подкрепа за интернационализирането на МСП у нас в рамките на европейския пазар ще се превърне във важна мярка за борба с настъпващата икономическа рецесия и ще спомогне за постигане на по-висока конкурентоспособност,

създаване на по-високи нива на добавена стойност и реален растеж на националната и европейската икономика.

3. Подкрепата на Изпълнителната агенция за насърчаване на МСП към популяризирането на Новата европейска иновационна програма (New European Innovation Agenda) за инвестиции в науката и иновациите може да обедини усилията на българските инвеститори, стърт-ъп проекти и предприемачи за успешното интернационализиране на малкия и среден бизнес.

Потвърждава се основна възможност за запазване на средносрочна и дългосрочна финансова и икономическа стабилност на България, която се определят от запазването на устойчиво развитие на малките и средни предприятия (МСП), които са „гръбнакът на българската икономика“. В условия на икономическа турбулентност и настъпваща икономическа рецесия се забелязват все по-големи проблеми и предизвикателства пред държавната политика за финансово стимулиране на бизнеса за повишаване на инвестиционната му активност при умерен инвестиционния риск.

В съвременните динамични промени на световните пазари няма универсални правила за управление на инвестиционния риск при всяка конкретна инвестиция, които успешно да анализират и прогнозират сферите на инвестиране, структурата на инвестициите, оценката на капиталовите активи. Това обединява изследванията на Уилям Шарп, Джон Линтнер и Ян Мосин за създаването на специален модел за оценка на капиталовите активи (Capital Asset Pricing Model), който дава възможност за достигане до количествен израз на инвестиционния риск и за преценка на очакваната възвръщаемост от инвестициите. (Sharpe, 1964) (Lintner, 1965), (Mossin, 1966).

Създаденият изследователски модел се ползва от икономическите агенти и стои в основата на съвременната портфейлна теория за предвиждане на зависимостта, която трябва да се наблюдава, между инвестиционния риск в даден актив и неговата очаквана възвръщаемост. В основата на модел за оценка на капиталовите активи, създаден от Уилям Шарп, Джон Линтнер и Ян Мосин, се намира така нареченият бета (β)– коефициент, който изразява зависимостта на акцията от промените на пазара и се изчислява по представения от тях начин:

$$(1) \quad \beta_i = \frac{\text{Cov}(r_i; r_m)}{\sigma_m^2}, \quad \text{където:}$$

Cov е ковариацията (зависимостта) между пазарния портфейл и разглеждания актив;

r_m е очакваната възвръщаемост (доходност) на пазарния портфейл;

r_i - очакваната възвръщаемост на i -тия актив;

σ_m^2 - дисперсията (вариацията) на пазарния портфейл.

За конкретните значения на бета коефициента се използва един от най-авторитетните източници на информация - Value Line Investment Survey, като във финансовите бюлетини той е изчислен предимно на база на предходните 60 месеца.

Зависимостта между очакваната възвръщаемост на дадена ценна книга и β -коефициента се представя чрез равенството:

$$(2) \quad E(r) = r_f + \beta[E(r_m) - r_f]$$

където: r_f е безрисковата доходност (възвръщаемост).

Отделните компоненти на представеното равенство изразяват:

$[E(r_m) - r_f]$ - размера на пазарната рискова премия;

$\beta[E(r_m) - r_f]$ - очакваната рискова премия за всеки определен актив.

Можем да формулираме пазарната цена на риска по следния начин:

$$(3) \quad \frac{E(r_m) - r_f}{\sigma_m^2},$$

а компромисът между нарастването на рисковата премия и нарастването на риска с равенството:

$$(4) \quad \frac{\Delta E(r)}{\Delta \sigma^2} = \frac{E(r_m) - r_f}{2\sigma_m^2}.$$

Разликата (+/-) между действителната и очакваната норма на възвръщаемост на даден вид акции се нарича алфа (α).

За да представим в по-голяма пълнота и достъпност изложението алгоритъм ще разгледаме следния методически казус: При инвестирането на определен финансов ресурс от мениджмънта на инвестиционен фонд се очаква пазарна възвръщаемост 10 % при ниво на безрисковата доходност 4 %. Бета коефициентът, извлечен от бюлетина Value Line Investment Survey, е равен на 1,3 %. Като ползваме възможния инструментариум на

представения модел за оценка на капиталовите активи, ще изчислим каква е възможната възвръщаемост чрез формулата:

$$E(r) = r_f + \beta[E(r_m) - r_f] = 4 + 1.3(10 - 4) = 13.8\%.$$

Ако очакванията на мениджърския екип за тази инвестиция са : да му донесе доход от 14.5 % , то подразбиращата се $\alpha = 0.7 \%$.

Както вече посочихме, няма универсален модел за оценка на капиталовите активи и представеният модел не прави изключение, въпреки че се използва активно от финансовите анализатори. Той има своите недостатъци и „хипотетични понятия“, като пазарен портфейл и безрискови активи, които, след глобалната финансова криза от 2008 – 2009 г., се оказва, че не съществуват. Освен това представеният модел обвързва „нормата на възвръщаемост на активите“ само с един фактор – „пазарната рискова премия“, а това силно ограничава финансовия анализ, защото върху нормата на възвръщаемост влияят и други фактори. (Канарян & Пътев, 2008, стр. 255-320)

Възможностите за бърз успех на политика за повишаване на инвестиционната активност на МСП, в условията на умерен инвестиционен риск и при настъпваща икономическа рецесия, се обяснява с осигуряването на по-широк достъп до съществуващите европейски програми и проекти за подпомагане и повишаване на финансовата устойчивост, както и до финансова подкрепа на държавата чрез бюджета, ББР и други проекти за преференциално финансиране на процеса на интернационализация.

Преференциалното финансиране, данъчните стимули и облекчения са важно условие за развитието на малкия и среден бизнес в условията на настъпваща икономическа рецесия.

Авторът споделят тезата, че предстоящото хармонизиране на данъчното облагане на МСП трябва да се извърши в рамките на ЕС и на национално ниво - в синхрон с *приетите международни решения за глобални промени в корпоративното подоходно облагане*²¹, което да им даде

²¹ Глобалните промени, свързани с корпоративното подоходно облагане поставят началото на 8 октомври 2021 г., когато 140 държави от приобщаващата рамка на ОИСР/Г-20 за борба със свиването на данъчната основа и прехвърлянето на печалби (BEPS) постигнаха историческо споразумение относно реформата на международното данъчно облагане, както и относно приемането на подробен план за изпълнение. Глобалните промени в правилата относно международното корпоративно данъчно облагане се състои от два стълба:

Стълб 1 - обхваща новата система за предоставяне на права за данъчно облагане на най-големите многонационални предприятия на юрисдикции, в които се реализират печалби. Основният елемент на този стълб ще бъде многостранна конвенция.

възможност за разширяване на инвестиционната им активност на европейския пазар, което да включва намаляване на корпоративните данъчни ставки в Европейския съюз, където общото равнище на данъчно облагане е високо и голяма част от чуждите инвеститори реагират на това като пренасочват сделките си, а съответно и прехвърлят печалбите си към държави с по-ниски данъчни ставки или офшорни зони. Такава европейска данъчна политика, ще създаде по-благоприятна бизнес среда за МСП, които са „основен двигател и гръбнак“ на европейската икономика.

Заедно с премахването на възможността за избягване на корпоративно данъчно облагане на реализирания приход от големите компании на територията на Европейския съюз в анкетното проучване се затвърждава необходимостта от въвеждане на данъчни облекчения за МСП като 43,2% посочват за важен стимул към инвестициите в иновативни технологии и създаването на нови работни места, а 56,7% се обявяват за въвеждане и ползване на всички възможни данъчни преференции при малкия и среден бизнес, което включва и диференцираното облагане с ДДС за стимулиране на финансовата устойчивост в подкрепа на икономиката.

С прилагането на европейска данъчна оптимизация, която да стимулира бързото възстановяване и реструктуриране на МСП в условията на по-чести локални и глобални кризи, при минимизиране на възможностите за „избягване на корпоративно данъчно облагане“ в ЕС, с приемането на „данък при напускане“ на територията на ЕС, ще се премахне съществуващата до сега възможност за някои фирми да „изтеглят печалбите си при напускане“ на ЕС, без да са обложени с данъци, което ще е в подкрепа на европейската икономика.²²

Цифровата икономика и „цифровизация“ като динамичен процес променя състоянието на европейския пазар като цифровите предприятия много рядко заплащат данъци в някои европейски страни, въпреки

Стълб 2 - съдържа правила, насочени към намаляване на възможностите за свиване на данъчната основа и прехвърляне на печалби, за да се гарантира, че големите многонационални групи от предприятия плащат минимална ставка на корпоративния данък.

²² С прилагането на предлаганите промени и приетата Директива на Съвета за изменение на Директива ЕС 2016/1164 по отношение на несъответствията при хибридни образувания и инструменти, включващи трети държави, ще даде възможност на страните-членки от ЕС: „да облагат с данък икономическата стойност на генерирания на тяхна територия капиталов доход дори когато тази печалба все още не е реализирана към момента на напускане като счита, че принципът на облагане на печалбите, реализирани в държавите членки, преди те да напуснат ЕС, следва да бъде укрепен, например чрез координирано задържане на удържания при източника данък върху лихвите и авторските и лицензионните възнаграждения, за да се премахнат съществуващите пропуски и да се избегне печалбите да напускат ЕС, без да са обложени с данъци“.

агресивното си цифрово присъствие и реализираните приходи на техния пазар. В условията на турбулентност в началото на 21 век и преобладаващи високи данъчни ставки на корпоративно облагане в ЕС, които се прилагат към намаляващите от честите икономически и политически кризи доходи не стимулират предприемачеството и създаването на нови МСП.

Данъчната реформата в Европа, след пандемията и войната в Украйна, свързана с по-справедливото разпределение на данъчното бреме и оптимизирането на корпоративните данъчни ставки в посока на намаляване може не само да стимулира бизнеса, а и да запази, дори да увеличи фискалните приходи чрез разширяване на данъчните основи. Въвеждането на подходящи данъчни преференции за стимулиране на инвестициите на МСП в иновативни технологии за по-голяма конкурентоспособност и по-бърз икономически растеж може да се сравнява по ефективност с насърчаването към инвестиции в алтернативни, зелени източници на енергия. Оптимизацията на корпоративното данъчно облагане при МСП, които имат бизнес на единния европейски пазар трябва да им осигури балансиран ръст в производството във всички сектори на икономиката.

Европейското корпоративно данъчно облагане в началото на 21 век трябва да включва оптимални данъчни преференции за малкия и среден бизнес, в подкрепа към кръговата икономика и балансирано въвеждане на иновативни цифрови технологии и съвременни модели за подобряване на цифровите умения от мениджмънта на фирмите, които работят на европейския цифров единен пазар. За МСП в България и Европа това е важна крачка в правилна посока за по-бързо излизане от настъпващата икономическа рецесия и постигане на такъв важен за европейската икономика растеж, който може да стане с приемането на усъвършенстван, ефективен модел на данъчно облагане на цифровизираната икономика и цифровите услуги.

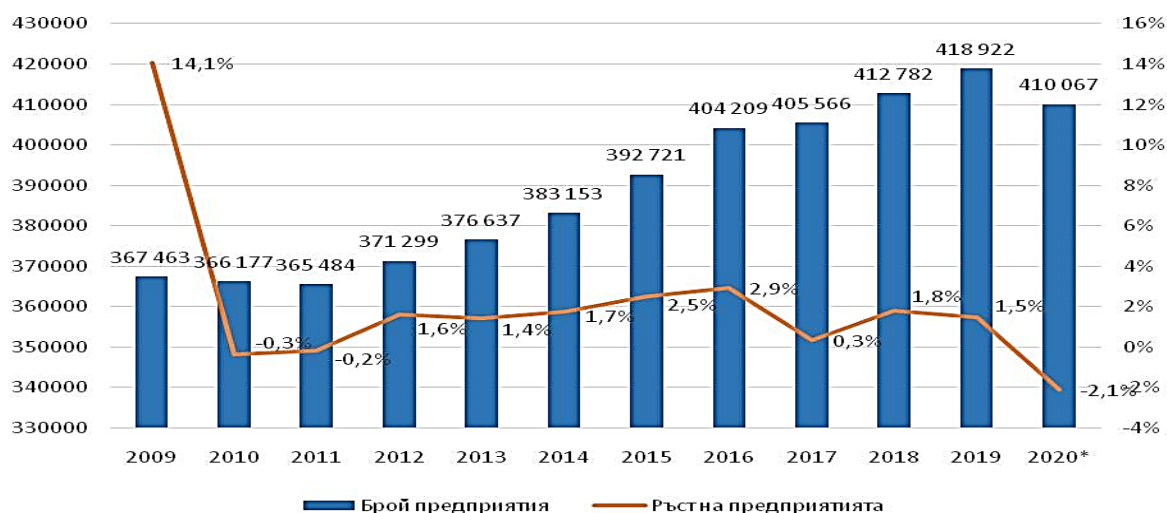
Електронното управление може да бъде ефективно само при наличие на стабилна нормативна уредба и добре функционираща съдебна система. Това ще осигури успешна модернизация на бизнеса, за по-бързото въвеждане на иновативни технологии в развитие на международната активност на МСП. Такава политика, ще осигури оптимизацията на управленските процеси, с намаляване тежестта на лицензионните режими, редуциране на състава на публичната администрация и чувствително облекчаване на условията за бизнес за МСП. Въвеждането на електронното управление трябва да се съчетае със създаване на възможност за

преквалификация и интегриране на качествени административни кадри към малкия и среден бизнес. То ще осигури редица ефекти за националната икономика като най-важните са : по-ефективна и прозрачна работа на публичната администрация към министерствата, което ще ограничи корупцията, *спестяване на финансови ресурси и време*, по-голяма информираност на бизнеса и по-лесен достъп до финансиране, чрез правителствени програми и проекти, по-голяма конкурентоспособност на МСП и по-добра бизнес среда за инвестиции.²³

Последиците за европейските икономики от наложените мерките за борба с пандемията и от нарушените доставки на суровини и материали, следствие на войната в Украйна са много тежки. Това налага големи, допълнителни бюджетни разходи и реструктуриране на бюджетите в страните-членки на ЕС за справяне с настъпващата икономическа рецесия и финансовото обезпечаване на мерките за подкрепа на МСП при преодоляване на шоковия удар и за по-бърза адаптация към новите реалности, с неясен времеви хоризонт. За целта – най-ефективното подобряване на ликвидността за МСП, засегнати от кризата може да се постигне, чрез засилване на политиката за държавни гаранции по преференциални кредити през Българската банка за развитие (ББР).

По данни от НСИ за 2019 г. - броя на МСП у нас е 418 922, и бележи ръст на годишна база от 1,5%, което и близо до средногодишният ръст в броя на МСП за периода 2011-2019 г. - 1,7%. Ограничителните мерки за борба с пандемията през 2020г. променят тази тенденция като броя на действащите МСП бележи спад с 2,1% до 410 067 броя. (<https://nsi.bg>, н.д.) (Виж графика 9)

²³ Съкращаването на процедурите и намаляването на бюрокрацията е заложено като основен приоритет за Европейската комисия след 2008 г. - приемането на стратегия на ЕС за МСП, развита в Законодателния акт за малкия бизнес в Европа („Small Business Act“ - SBA)..

Източник: НСИ

Графика 9. Брой и процентен ръст на МСП (2009-2020 г.)

Динамичното развитие на МСП в България през периода 2009-2019 г. се нарушава с настъпването на пандемията и ограничителните мерки за борба с нея, а войната в Украйна затвърждава тази тенденция при настъпващата икономическа рецесия. Малкият и среден бизнес у нас показва относителна стабилност и добра финансова устойчивост благодарение на успешното презентирание и осъществяване на няколко основни програми преди кризата, които повишават значително техния иновационния потенциал.

В заключение можем да направим *извода*, че въвеждането на електронното управление в България от публичните органи и съдебната власт и ефективното усвояване на европейските финансови стимули, ще се превърне във важен фактор за реализиране на отговорни национални политики, които ще направят бизнес средата за МСП по благоприятна и конкурентоспособна. Това чувствително, ще подобри ефективността на процесите в администрацията и ще облекчи взаимодействието и с бизнеса.

Подобряването на електронните услуги и предоставянето на актуална информация за МСП, ще повиши тяхната конкурентоспособност и ще активизира инвестиционния процес по пътя на интернационализацията като осигури възможност за по-добри икономически резултати на национално и европейско равнище.

Общите наблюдения и констатираните недостатъци на провежданата правителствената политика за подпомагане на МСП в България показват значителни проблеми в процеса на интернационализация и достъпа до финансиране към малки и микропредприятия, които разчитат най-вече на вътрешните пазари и

имат нужда от консултанти и експертна помощ за предоставяне на актуална информация за състоянието на международните пазари.

Семейните фирми в България са основно в категорията малки и средни предприятия. Участвам в управлението на две такива компании: ЕВРОСТИЛЛ ООД (основана на 26 август 2010 година като ЕВЛОСТИЛЛ ТРЕЙД ООД) и фирма ЕВРОСТИЛЛ ЕООД (основана на февруари 2014 година), където в условията на динамично развиващи се пазари следвахме упорито политиката на повишаване на инвестиционната активност и конкурентоспособност, за създаване на краен продукт на световно ниво и въпреки трудния период за бизнеса в България (след кризата от 2008-2009г.) и всичките сътресения, през които преминаха МСП до 2016г., ние продължихме да следваме политиката на увеличаването на износа на готова продукция и утвърждаване на българския пазар като основен производител и доставчик на интериорни и входни врати, метални и блиндирани врати, PVC и алуминиева дограма – за да се превърнем в най-динамично развиващата се компания в Югозападна България. Честите локални и глобални кризи на вътрешния и европейския пазар от началото на 21 век не ни попречиха да увеличим инвестициите в иновативни технологии, които ни направиха по-конкурентоспособни за излизане на международните пазари. Вече предлагаме продукция в 18 държави, с което се доказват качеството на българското производство. Всяка година в изследваните години инвестирахме в иновации и конкурентоспособност, за да се създаде краен продукт на европейско и световно ниво и да постигнем голям скок в продажбите чрез излизането на международните пазари. (Виж таблица 1)

Таблица 1

Финансови показатели на фирма ЕВРОСТИЛЛ ООД

Година	Оборот (лв.)	Ръст (%)
2013	2 275 000	94.61%
2014	4 004 000	76%
2015	5 304 000	32.47%
2016	8 108 000	52.87%
2017	11 221 000	38.39%

През изследвания от нас период, дейността на тази компания може да се представи като вариант на успешен модел за управление на МСП у нас в посока на взетото решение за активни инвестиции в иновативни продукти и

излизане на международни пазари още през периода 2014-2017 година, когато се постига чувствителен ръст на продажбите, съпътствано с увеличаване на производството и на зетия във фирмата персонал. (Виж Таблица 2)

Таблица 2

Ръст на служители във фирма ЕВРОСТИЛЛ ООД за периода 2014-2017 година

Година	Служители (бр.)	Ръст (%)
2014	5	20 %
2015	6	16.67%
2016	7	42.86%
2017	38	442.86%

Данните показват, че премерения риск при активизиране на инвестиционната политика и агресивното излизане на международните пазари се оправда като за 2017 година оборота на фирмата вече е в размер на 11 221 000 лв. което е с 38% повече от предходната 2016 година (8 108 000 лв.) при среден годишен ръст около 40%. Наблюдаваме и увеличаване на зетите в производството лица като общия брой на служителите нараства от 5 до 38 зети в компанията.

Сходна е управленската политика към увеличаване на инвестициите в иновативни технологии и интернационализиране на бизнеса, както и постигнатите резултати за компания ЕВРОСТИЛЛ ЕООД, със седалище в гр. Кюстендил и внесен начален капитал в размер на 51,000 лева. За 2019 година оборота на компанията вече достига 586,000 лв., което е с 946% повече от предходната 2018 година (56,000 лв.), при среден годишен ръст - 598%. (Виж Таблица 3)

Таблица 3

Финансови показатели на фирма ЕВРОСТИЛЛ ЕООД за периода 2016-2019 г.

Година	Оборот (лв.)	Ръст (%)
2016	0	-
2017	16000	-

2018	56000	250 %
2019	586000	946.43%

Наблюдаваме и ръст на заетия във фирмата персонал за изследвания период 2017-2019г. преди настъпването на пандемията. (Виж Таблица 4.)

Таблица 4

Ръст на служители във фирма ЕВРОСТИЛЛ ЕООД за периода 2017-2019 г.

Година	Служители (бр.)	Ръст (%)
2017	1	-
2019	7	600%

За да сме водещи в бизнеса с врати, в условията на настъпваща икономическа рецесия - цените на суровините трябва да са възможно най-ниски като за целта се заявяват необходимите оптимални количества - година за година. За да имаме стабилна база за перманентно развитие е необходимо да положим сериозни усилия за запазването на клиентите на българския и най-вече на външния пазар. Тази стратегия се оказва успешна и за ново производство на врати, което отново се намира в Кюстендил. Производственото хале е разположено на 20 декара, а цялата площ на предприятието е 100 декара с перспектива за бъдещо развитие, въпреки трудното време за бизнес – кризата, която бе обхванала почти всички сектори, а ние работехме тогава изцяло на българския пазар. Много от нашите клиенти бяха изправени пред големи предизвикателства или пред фалит. Взехме правилно решение с инвестицията като се насочихме изцяло към експорт и участвахме за първи път в международно изложение в Милано. Това гарантираше нови контакти и партньори, с които работим и до днес. Стартирахме с продажби в Италия, Румъния и Северна Македония и Ирак.

За успеха на международните пазари подготвихме широка гама от качествени интериорни врати за битови, търговски и производствени нужди на конкурентни цени и високо качество. Компанията Евростилл ООД се утвърди като водещ производител на входни и интериорни врати, които имат съвременен дизайн, устойчивост, индивидуалност и функционалност. Малката Евростил стана символ на европейско качество. Това определи

разширяването на бизнеса през последните 10 години, което не беше рискова инвестиция, тъй като насочихме усилията към интернационализация на производството.

Представените данни за ръководените от мен компании през изследвания период преди пандемията от 2020-2021г. показват, че сме оптимизирали максимално инвестиционния риск при инвестициите в иновативни технологии и активните действия за излизане на международните пазари като един от последните атрактивни проекти е нова блиндирана врата, която се предлага за пръв път в България. Бравата на вратата е електронна и могат да се задават различни режими за достъп като се отключва с телефон, с Bluetooth или чрез Интернет като внедрихме немска ERP система за контрол и управление. Такива иновативни продукти се продават в Израел, Италия и България като сертифицирахме 30- и 60-минутни пожароустойчиви врати, сертифицираме и шумоизолационна врата.

Подходът на интернационализиране на бизнеса с вратите, ще увеличи обема на производство и броят на заетите в него като през 2022г. при нас вече работят около 130 души. Въпреки честите локални и глобални кризи на световните пазари от началото на 21 век и свързани с тях проблеми при финансиране на проектите, закупуване на високотехнологичното оборудване, проектиране и доставки на суровини - ние се превърнахме в най-големия работодател в региона, който не прави компромис с условията на труд като запазва атрактивни заплатите за работниците и служителите. В компанията ползваме услугите и на немски консултанти, което гарантира по-високо и конкурентно качество на произвежданите продукти.

Анализът на данните за динамичното развитие на управляваните от мен две компании през последните десет години, показва че в условията на локални и глобални кризи най-важна е подкрепата на държавата към местните инвеститори, защото те искат районът, в които се намират, да се развива. Тогава потенциал за инвестиции, ще се увеличава многократно и ще има предприемачи, които ще имат смелостта да рискуват. В условията на трайни негативни ефекти от пандемията, войната в Украйна и настъпващата икономическа рецесия, европейските и национални програми и проекти за финансова подкрепа към МСП са много необходими за поддържането на тяхната финансова устойчивост и икономически растеж.

От представените резултати за управляваните от мен МСП, в условията на динамични промени на международните пазари от началото на

21 век можем да представим поредица от фактора с положително и отрицателно влияние върху финансовото състояние на фирмата защото промяната в една резултативна величина често се оказва следствие от действието на множество *фактори*, които да влияят съвместно, но в различна степен върху финансовата устойчивост. Това изисква от финансовия мениджмънт да използва най-подходящия метод за факторен финансов анализ, с чиято помощ влиянието на отделните фактори да бъде прецизно определено. (Захариев А. , Ганчев, Ангелов, & Костов, 2022, стр. 39)

Въпреки че фирма Евростилл ООД произвежда широка гама врати с различно предназначение, в зависимост от използвания материал и технически характеристики можем да изследваме и анализираме постигнатите управленски резултати и факторите, които оказват най-силно въздействие, чрез финансови показатели от най-продаваните модели за 2019 и 2021 година.

За тази цел можем да използваме адитивен или мултипликативен индексно-факторен анализ, който ни дава възможност с помощта на индекси да изследваме динамиката в резултативната величина и в зависимост от поставената цел да анализираме влиянието на всеки фактор или съвместното влияние върху резултата. (Захариев А. , Ганчев, Ангелов, & Костов, 2022, стр. 48)

Ако сравним и анализираме примерни финансови данни за продажби на най-масово продавани интериорни врати - моделите „Класик“ и „Комфорт“ на фирма ЕВРОСТИЛЛ ООД²⁴, съответно за годините - 2019г., в която имаме постъпления от продажби (S) 1 000 000 лв., при количество реализирана продукция (X) – 2000 единици, а цената на единица продукция (Y) е 500 лв. и за 2021г., когато постъпленията от продажби вече са: (S) 1 680 000 лв., при количество реализирана продукция (X) – 2800 единици, а цената на единица продукция (Y) е 600 лв. ние можем да изследваме изменението на постъпленията от продажби на интериорни врати под влиянието на различните фактори - обем на реализирана продукция и на фактора – цена като можем да проследим и съвместното влияние на двата фактора, а сумирането на резултатите от отделното влияние на факторите и

²⁴ Поради това, че в дисертационното изследване е използвана конфиденциална и непублична информация за производството на различни модели от основната продукция на фирма ЕВРОСТИЛЛ ООД, този анализ е направен при използването на данни, характеризиращи нейната дейност, които са преобразувани с коефициент преводител.

тяхното съвместно влияние, ще получим, какъв е размера на съвкупното действие. (Виж Таблица 5)

Таблица 5. Примерни финансови данни за фирма ЕВРОСТИЛЛ ООД

Показатели	2019 година	2021 година
1. Постъпления от продажби (в хил.)	1000	1960
а) Количество продукция (бр.)	2000	2800
б) Цена за единица продукция	500	600

С помощта на формулите за влиянието на отделните фактори (x - обем на реализирана продукция и y - цена за единица продукция) върху резултата:

$$\Delta_s^{(x)} = y_0(x_1 - x_0)$$

намираме първо - изменението на постъпленията от продажби под влиянието на *фактора обем на реализирана продукция*, което възлиза на **400 хил. лв.:**

$$\Delta_s^{(x)} = 500(2800 - 2000) = 400\,000$$

и съгласно формулата:

$$\Delta_s^{(y)} = x_0(y_1 - y_0)$$

намираме изменението на постъпленията от продажби под влиянието на *фактора цена на единица продукция*, което възлиза на **200 хил. лв.:**

$$\Delta_s^{(y)} = 2000(600 - 500) = 200\,000$$

Установяването на съвместното влияние на двата фактора намираме по формулата:

$$\Delta_s^{(xy)} = (x_1 - x_0)(y_1 - y_0)$$

$$\Delta_s^{(xy)} = (2800 - 2000)(600 - 500) = \mathbf{80\,000 \text{ лв.}}$$

От общия сбор на сумата на влиянието на отделните фактори и получената сума на тяхното съвместно влияние, ще получим сумата от тяхното съвкупно въздействие, която възлиза на **680 000 лв.**

$$400\,000 + 200\,000 + 80\,000 = 680\,000$$

Използването на мултипликативен индексно-факторен анализ дава възможност общия резултативен индекс да се представи като произведение

от няколко факторни подиндекси, а чрез разделянето и анализа на подиндексите - да се установи влиянието на всеки отделен фактор.

В изследването за периода 2019 г. и 2021 г. можем да изчислим *индекса на общото изменение* като съотношение между общия показател за отчетния и базисния период, съответно за 2021 и 2019 година:

$$I_s = \frac{S_1}{S_0} = \frac{1960}{1000} = 1,96$$

Намирането на факторните субиндекси (за отчетния 2021г. и базисен период – 2019 г.) ще даде възможност да установим влиянието на единия фактор (*количество продукция – x*) като елиминираме другия (*цена на единична продукция – y*) и обратно, съответно със следните формули:

$$I_x = \frac{x_1 y_0}{x_0 y_0} = \frac{x_1}{x_0} = \frac{2800}{2000} = 1,40$$

$$I_y = \frac{x_0 y_1}{x_0 y_0} = \frac{y_1}{y_0} = \frac{600}{500} = 1,20$$

От представените финансови данни за фирма ЕВРОСТИЛЛ ООД и ЕВРОСТИЛЛ ЕООД в изследвания период преди пандемията и войната в Украйна се вижда, че има ръст в размера на постъпленията от продажби, което се дължи основно на прилагането на по-ефективни мерки за справяне с настъпващата икономическа рецесия. Това дава възможност да представим два важни извода, които да са от полза на МСП в България, които ще бъдат от полза за по-успешното справяне с настъпващите предизвикателства:

- Първият *извод* е свързан с въвеждането на най-модерните технологии и най-ефективните постижения в бранша, което даде възможност успешно интернационализиране на бизнеса и да увеличим чувствително производството тъй като с по-малки размери на инвестиции при по-малките предприятия това не би било рентабилно за производство и за експорт в Европа и близките на България страни.

- Втория важен *извод*, който се наложи в процеса на работа през годините е че за да постигнеш конкурентни цени на готовата продукция и ръст в производството в условията на нарушен ритъм на доставките в световен

мащаб, трябва да постигнеш ниски цени на суровините и оптимизация в управление на материалните запаси.

Успешното развитие на управляваните от мен компании и добрата локация на производството – разположено в близост до три граници е важна предпоставка за много изгодни предложения за закупуване на бизнеса като последната оферта е от швейцарски инвестиционен фонд, който е собственик на няколко немски предприятия с производство на врати. Смятаме да останем трайно в този бизнес, защото интернационализацията на малкия и среден бизнес отваря големи перспективи за развитието на МСП като продължаваме да планираме разширяването на бизнеса към нови европейски пазари. При стартирането на новите проекти, ще се стремим всеки един от тях да е самостоятелен – както оперативно, така и финансово.

Анализът на основните икономически показатели за България през 2021 и 2022 г. показват голяма сходност, въпреки влиянието на пандемията и войната в Украйна. Очакванията на бизнеса са за прекратяване на военните действия и стабилизиране на световните финансови пазари за да може да се говори за прецизно прогнозиране на стопанската активност и по-ефективно краткосрочно и средносрочно планиране при МСП.

На база на представеното в дисертацията изследване на автора, свързано с основните проблеми, фактори и предизвикателства, които стоят пред инвестиционната активност на МСП и анализа на публичните данни от НСИ и ИАНМСП ²⁵, могат да обобщят няколко важни *извода* :

1. Разширяването на финансовата подкрепа на европейските и национални програми и ползването на данъчни облекчения към МСП, ще утвърди тяхната водеща роля за икономическата устойчивост, в условията на настъпваща икономическа рецесия.

2. Трябва да се постигне баланс в регионалното развитие и разпределение на бизнеса при МСП в България, тъй като най-голям брой от тях са съсредоточени в Югозападен район (39,5% от всички МСП), а в Северозападен и Северен централен район относителният им дял е 7,0% и 8,8%.

3. Стимулиране на нагласите към предприемачество, което е над 62,6% за създаване на нови стартиращи предприятия с инвестиции в иновативни технологии и области на кръговата икономика.

4. За налагане на по-справедливо хармонизиране на данъчното облагане в рамките на ЕС, с цел по-ефективно стимулиране на

²⁵ Информация от НСИ и Изпълнителната агенция за насърчване на малки и средни предприятия.

инвестиционната политика на МСП и премахване на възможността „печалбите да напускат ЕС, без да са обложени с данъци“ е необходимо ползотворно сътрудничество, обмен на знания и успешни практики в няколко направления : въвеждане на данъчни облекчения и оптимизирането на корпоративните данъчни ставки в ЕС, в посока на намаляване на данъчното бреме за МСП, сътрудничество в областта на данъчното международно право, административен обмен на опит и научно сътрудничество при правоприлагането на данъчното законодателство, което ще стимулира инвестиционната активност.

5. Налагане на тенденции към въвеждане на достъпни национални и европейските програми за финансово стимулиране на инвестиционната активност на по-голяма част от МСП към международните пазари, тъй като едва 25 % от действащите в Европа са извършват износ на европейските пазари преди пандемията, а само 13 % от износа е били насочен към пазари извън ЕС.

6. Ефективната правителствена подкрепа, ще подобри ликвидността на МСП, в условията на настъпваща икономическа рецесия като се съчетае с реално увеличаване на държавните гаранции по преференциални кредити, чрез търговските банки и Българската банка за развитие (ББР) в условията на ясни тенденции за повишаване на лихвените проценти от ЕЦБ и БНБ.

IV. НАСОКИ ЗА БЪДЕЩИ ИЗСЛЕДВАНИЯ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Получените важни резултати и научно-приложни приноси от проведеното дисертационно изследване дават основание на автора за провеждането на допълнителни проучвания, свързани с въвеждането на електронното управление в България от публичните органи и възможностите за подобряване на процесите в администрацията и облекчаване на взаимодействието и с бизнеса, за по-ефективното усвояване на европейските финансови стимули, което ще се превърне във важен фактор при реализиране на нови национални политики за създаване на по-благоприятна и конкурентоспособна бизнес средата за МСП.

V. СПРАВКА ЗА ОСНОВНИТЕ ПРИНОСНИ МОМЕНТИ В ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

На база извършените анализи и оценки можем да бъдат обобщени няколко по-важни резултати и научно-приложни приноси, до които се достига в дисертационното изследване:

1. Постигането на конкурентни цени на готовата продукция при МСП и ръст в производството, в условията на нарушен ритъм на доставките и настъпваща икономическа рецесия, може да се постигне при максимално ниски цени на суровините и оптимизация в управление на материалните запаси.

2. Максимално достъпна националната и европейска финансова подкрепа в полза на МСП за инвестиции в най-модерните технологии и най-ефективните постижения в бранша, ще даде възможност за успешно интернационализиране на бизнеса и увеличаване рентабилността на производството, тъй като при по-малка инвестиционна активност за малките предприятия това не би било рентабилно за производство и за експорт в Европа и близките на България страни.

3. Тенденциите към повишаване на инвестиционната активност при МСП трябва да са насочени и към постигане на баланс в регионалното развитие и разпределение на бизнеса в България, тъй като по публични данни, най-голям брой от тях са съсредоточени в Югозападен район (39,5%

от всички МСП), а в Северозападен и Северен централен район относителният им дял е 7,0% и 8,8%.

4. За налагане на по-справедливо хармонизиране на данъчното облагане в рамките на ЕС, с цел по-ефективно стимулиране на инвестиционната политика на МСП и премахване на възможността „печалбите да напускат ЕС, без да са обложени с данъци“ е необходимо ползотворно сътрудничество, обмен на знания и успешни практики в няколко направления : въвеждане на данъчни облекчения и оптимизирането на корпоративните данъчни ставки в ЕС, в посока на намаляване на данъчното бреме за МСП, сътрудничество в областта на данъчното международно право, административен обмен на опит и научно сътрудничество при правоприлагането на данъчното законодателство, което ще стимулира инвестиционната активност.

5. Налагане на тенденции към одобряване и въвеждане на достъпни национални и европейските програми за финансово стимулиране на инвестиционната активност на по-голяма част от МСП към международните пазари, тъй като едва 25 % от действащите в Европа реализират износ на европейските пазари преди пандемията, а само 13 % от износа е насочен към пазари извън ЕС .

V. СПИСЪК НА ПУБЛИКАЦИИТЕ ПО ТЕМАТА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

I. Статии:

Статия; Данчев, Д., *„НОВИ ПОЛИТИКИ И ПЕРСПЕКТИВИ ПРЕД МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ В БЪЛГАРИЯ“*, Годишен алманах „Научни изследвания на докторанти“ – Том XIV, 2021, Книга 17, АИ Ценов, ISSN: 1313-6542

Статия; Данчев, Д., В. Милинов *„ВЪЗМОЖНОСТИ ЗА ФИНАНСОВО СТИМУЛИРАНЕ ЧРЕЗ БЪЛГАРСКАТА БАНКА ЗА РАЗВИТИЕ НА ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ ПРИ УМЕРЕН ИНВЕСТИЦИОНЕН РИСК “* сп. ДИАЛОГ , кн. 4, Свищов, АИ Ценов, 23.12. 2022г., ISSN: 1311-9206

II. Научни доклади:

Доклад: Данчев, Д. *„ВЪЗМОЖНОСТ ЗА УСТОЙЧИВО РАЗВИТИЕ НА МСП В УСЛОВИЯТА НА ПАНДЕМИЯ“*, Международна научно - практическа конференция, посветена на 85 годишнината на С.А. „Д. А. Ценов“ – Свищов. 8-9.11.2021г., с. 413-420, ISBN 978-954-23-2067-8 (print)

Доклад: Данчев, Д. *„ИНТЕРНАЦИОНАЛИЗАЦИЯ НА МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ В ЕВРОПА ЗА ПОВИШАВАНЕ НА КОНКУРЕНТНОСПОСОБНОСТ И ПОСТИГАНЕ НА БАЛАНСИРАН РЕГИОНАЛЕН РАСТЕЖ НА ЕВРОПЕЙСКАТА ИКОНОМИКА“*, Международна научно-практическа – Кръгова икономика в контекста на релацията индустрия 4.0 – общество 5.0, 21-22 октомври 2022г., Свищов, АИ Ценов, с. 599-608, ISBN (print) 978-954-23-2249-8 и ISBN (online) 978-954-23-2250-4

Доклад: Доц. Милинов, В., Докт. Данчев, Д. *„ЕВРОПЕЙСКА ДАНЪЧНА ПОЛИТИКА ЗА СТИМУЛИРАНЕ НА ИНВЕСТИЦИИ В ИНОВАТИВНИ ТЕХНОЛОГИИ ПРИ МАЛКИТЕ И СРЕДНИ ПРЕДПРИЯТИЯ“*, Международна научно-практическа – Кръгова икономика в контекста на релацията индустрия 4.0 – общество 5.0, 21-22 октомври 2022г., Свищов, АИ Ценов, с. 463-470, ISBN (print) 978-954-23-2249-8 и ISBN (online) 978-954-23-2250-4

ДЕКЛАРАЦИЯ ЗА ОРИГИНАЛНОСТ И ДОСТОВЕРНОСТ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

ОТ
ДАНИЕЛ ДАНЧЕВ

Във връзка с провеждането на процедура за придобиване на образователна и научна степен „доктор“ по научна специалност 05.02.05 Финанси, парично обръщение, кредит и застраховка (финанси) декларирам:

а. Резултатите и приносите в дисертационния труд на тема : **„ИНВЕСТИЦИОННА АКТИВНОСТ НА МСП В БЪЛГАРИЯ – ПРОБЛЕМИ, ФАКТОРИ, ТЕНДЕНЦИИ“** са оригинални и не са заимствани от изследвания и публикации, в които авторът няма участия.

б. Представените от автора информация във вид на копия на документи, публикации и справки, съответства на обективната на обективната истина.

с. Резултатите, които са получени, описани и/или публикувани от други автори, са надлежно и подробно цитирани в библиографията.

Гр. Свищов,
20.05.2023 г.

ДЕКЛАРАТОР : /П/
/Даниел Генчев Данчев/